

ORTAK VE FARKLI YÖNLERİYLE TÜRK DÜNYASINDA KEÇE

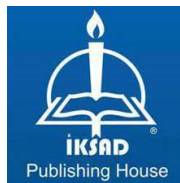
Ülkü KÜÇÜKKURT

ORTAK VE FARKLI YÖNLERİYLE TÜRK DÜNYASINDA KEÇE

Ülkü KÜÇÜKKURT

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.16110953>

Copyright © 2025 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed
or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial
uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and
Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-274-0
Cover Design: İbrahim KAYA
July / 2025
Ankara / Türkiye
Size: 16x24cm

ÖNSÖZ

Kültür unsurları toplulukların kimliklerini ifade etmektedir. Kültür; yaşam tarzı, inanç sistemi, zevk ve beğenilerin zaman olgusuyla geliştiği bir konudur. Kültür, insanlarda aidiyet duygusunu harekete geçirmektedir. Toplulukların sahip oldukları geleneksel el sanatları kültürlerinin bir parçasıdır. Geniş bir alanda yaşayan Türk topluluklarının ortak el sanatları içinde keçe üretimi bulunmaktadır. Konu ile ilgili araştırma yaptıkça ortaya çıkan keçe sanatımızın ortak yönleri, coğrafi şartlara bağlı olarak araya giren mesafelerle oluşan farklılıklar, keçe üretiminin zenginliğini ifade etmektedir. Keçe doğumdan ölüme, düğünden cenazeye kadar geniş bir kullanım alanında kendine yer bulurken efsanelere, şiirlere, şarkılara konu edinilmiş, sözlü ve yazılı edebiyatımızın konusu olmuştur. Keçede bulunan nakışlar sembolleşmiş, yapan kişinin duygusu, düşüncesi, beğenisi olmuştur. Keçe ile ilgilenen her usta, sanatçı kendi tecrübesini ürettiği keçeye aktarmış, bu sanatı daha ileriye taşımıştır. Teknoloji insanların hayatını bir yandan kolaylaştırırken bir yandan da zamanını azaltmıştır. El üretiminin yerini makinelerin alması, geleneksel keçe üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenlerle Türk dünyasının geniş sanat görüşü ışığında bilgilerin tespit edilerek yazılı kaynak haline getirilmesi daha da önem kazanmıştır. Kitabımın hazırlanmasında her zaman bilgi ve desteklerini esirgemeyen keçe ustalarına, hocalarıma, aileme ve İKSAD ailesine teşekkürlerimi sunarım.

Ülkü KÜÇÜKKURT

Temmuz, 2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	v
GİRİŞ	13
BÖLÜM 1	
TÜRK DÜNYASINDA KEÇENİN TARİHİ VE KULLANIM ALANLARI	15
1.1.Türk Dünyasında Keçenin Tarihi ve Kültürde Yeri.....	15
1.2. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerin Kullanım Alanları	19
1.2.1. Giyimde Kullanılan Keçe Ürünler.....	20
1.2.2. Keçeden Üretilen Ev Eşyaları.....	24
1.2.3. Hayvanların Kullanımı İçin Üretilen Keçeler	26
1.2.4. Yurt	28
1.2.5. Sanayi keçeleri	30
BÖLÜM 2	
TÜRK DÜNYASINDA ÜRETİLEN KEÇELERİN ÖZELLİKLERİ.....	31
2.1. Türk Dünyasında Keçelerin Üretiminde Kullanılan Hammaddeler ve Malzemeler	31
2.2. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerinin Üretim Teknikleri	32
2.3. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerde Kullanılan Renkler ve Bezeme	41
BÖLÜM 3	
TÜRK DÜNYASINDA ÜRETİLEN GELENEKSEL KEÇELERİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU, ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ	50
3.1. Türk Dünyasında Keçe Üretiminin Durumu.....	50
3.2. Türk Dünyası Keçelerinin Ortak ve Farklı Yönleri	53

BÖLÜM 4

HEDİYELİK, TURİSTİK KEÇE ÜRÜNLER (KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİNDE).....	57
4.1. Hediyelik Turistik Eşya.....	57
4.2. Kırgızistan Örneğinde Hediyelik, Turistik Keçe Ürünler	59
SONUÇ VE ÖNERİLER	74
KAYNAKÇA	76

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Keçe eyer (hermitagemuseum, 2024)	16
Fotoğraf 2: 5. Pazırık Kurganı'nda bulunan, 640x450cm boyutunda, MÖ 5-4 yy'a tarihlendirilen keçe eserden detay (hermitagemuseum, 2024)	17
Fotoğraf 3: Nahçıvan Halı Müzesi'nde sergilenen keçe eserler (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023)	18
Fotoğraf 4: Nahçıvan Halı Müzesi'nde sergilenen keçe eser (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023)	19
Fotoğraf 5: Kıbrıs Lefkoşa Büyük Han'da ipek-keçe fularlar (Küçükkurt, Lefkoşa, 2025)	20
Fotoğraf 6: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi'nde sergilenen Sak-Tigrahaud başlığı (Küçükkurt, Bişkek, 2024)	22
Fotoğraf 7: Hüseyin Kahraman'a ait Kırgızistan'ın geleneksel keçe başlıkları (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2020)	22
Fotoğraf 8: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi'nde "Uzun boğaz çakma" adıyla sergilenen 19 yy. sonuna ait keçe bot (Küçükkurt, Bakü, 2018)	23
Fotoğraf 9: Keçe bot (Küçükkurt, Almatı, 2024)	23
Fotoğraf 10: Kazakistan Merkez Devlet Müzesi'nde kepenek ve keçeler (Coşkun, Almatı, 2025)	24
Fotoğraf 11: British Müzesi'nde, As1973,09.62 envanter numarasıyla kayıtlı ve 65,40cmx99cm ebatlarında Türkmen keçe beşik örtüsü (britishmuseum, 2025).....	25
Fotoğraf 12: Kırgızistan Supara'da yurdun giriş kapısına asılmış keçe kapı perdesi (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	25
Fotoğraf 13: Keçe belleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).....	26

Fotoğraf 14: Heybe altına konulan keçe (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).....	27
Fotoğraf 15: Filiklerine batık uygulanmış keçe belleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2020).....	27
Fotoğraf 16: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi’nde “Yurt” (Küçükkurt, Bakü, 2018).....	29
Fotoğraf 17: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde şırdak keçeli yurt (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	29
Fotoğraf 18: Otlayan koyunlar (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024).....	31
Fotoğraf 19: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde yurt içinde şırdak keçeler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	32
Fotoğraf 20: Kazakistan, Essik Devlet Tarihi Kültürü Müzesi’nde ala keçe (Küçükkurt, Essik, 2024).....	34
Fotoğraf 21: UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ahmet Yaşar Kocataş’ın atölyesinde ala keçe yapımı (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).....	35
Fotoğraf 22: Şırdak keçesinin önü ve arkası (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2025).....	36
Fotoğraf 23: Manas Üniversitesi bahçesinde yurt (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	36
Fotoğraf 24: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde sergilenen şırdak yaygı (Çoşkun arşivi, Bişkek, 2023).....	36
Fotoğraf 25: MÖ. 5yy’a tarihlendirilen aplike tekniği ile yapılmış keçe parçası (Hermitage Museum, 2024).....	37
Fotoğraf 26: Gülenay Yalçinkaya’ya ait, kordon tutturma tekniği uygulanmış, arkasında “Ülbaldiyeva A, 1998” yazılı duvar panosu (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024).....	38

Fotoğraf 27: Azerbaycan Bakü Tarih Müzesi’nde sergilenen keçe üzerine ipek iplikle işlenmiş başlık (Küçükkurt, Bakü, 2018).....	39
Fotoğraf 28: Keçe üzerine suzeni işleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2020).....	39
Fotoğraf 29: UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ahmet Yaşar Kocataş’ın atölyesinde kertikli keçe yapımı (Küçükkurt, Türkiye, 2018).....	40
Fotoğraf 30: Kertikli keçe (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).....	40
Fotoğraf 31: Kırgızistan şırdak keçesi ayrıntı (Küçükkurt, Bişkek, 2024)...	42
Fotoğraf 32: Şırdak keçe ayrıntısı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	42
Fotoğraf 33: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi’nde 4331 envanter numarasıyla sergilenen 20 yy. başı, 122cmx268cm ebatlarında keçe (Küçükkurt, Bakü, 2018).....	43
Fotoğraf 34: 12. Nahçıvan Halı Müzesi’nde bitkisel nakışlı keçe yaygıdan detay (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023).....	44
Fotoğraf 35: 12. Nahçıvan Halı Müzesi’nde bitkisel nakışlı keçe yaygıdan detay (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023).....	45
Fotoğraf 36: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde sergilenen boynuz nakışlı şırdak (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	46
Fotoğraf 37: Keçe yeleklerde “Boynuz” motifi (Küçükkurt, Almatı, 2023).	46
Fotoğraf 38: Keçenin kenarlarında su yolu, ortada tavan şekilleri ve tepesinde hilal olan çadır nakışları (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).....	48
Fotoğraf 39: Seccadeye uygulanmış yanan mum nakışları (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).....	48
Fotoğraf 40: Yazılı yaygı keçeleri (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2025).....	49
Fotoğraf 41: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde sergilenen şırdak ve alakıyız yaygılar (Çoşkun, Bişkek, 2023).....	50

Fotoğraf 42: Kırgız Cumhuriyeti Bişkek Ulusal Tarih Müzesi’nde bir konferansta ak- kalpaklı dinleyiciler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	51
Fotoğraf 43: Kırgızistan Bişkek’te keçe başlık giyen erkekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	52
Fotoğraf 44: Kazakistan keçe sanatçısı Saule Ibekiyeva’nın yaptığı keçe başlık (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).....	53
Fotoğraf 45: Kırgızistan Oş pazarından alınmış 30cmx160cm ebadında ipek, keçe fular (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).....	53
Fotoğraf 46: Ulusal Kırgızistan Tarih Müzesi’nde ala keçe (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	55
Fotoğraf 47: Keçe Ustası Hüseyin Çavuşoğlu Recep tarafından 1937 yılında yapılan ve Afyonkarahisar Oruçoğlu Otel’e hediye edilen “Özek” nakışlı keçe (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).....	56
Fotoğraf 48: Kazakistan Almatı Kökbazar’da hediyelik keçeler (Küçükkurt, Almatı, 2024).....	58
Fotoğraf 49: Şükran Ercan’ın yaptığı hediyelik oyuncak (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).....	58
Fotoğraf 50: Kırgızistan Tumar Art grubun standart belgesi (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	60
Fotoğraf 51: Kırgızistan Tumar Mağazası (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	62
Fotoğraf 52: Bişkek Oş pazarı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	62
Fotoğraf 53: Kırgızistan Bişkek Merkez Park’ta satılan keçeden şapkalar (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	63
Fotoğraf 54: Kırgızistan Oş pazarından alınmış ipek, keçe fular (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).....	64
Fotoğraf 55: Bişkek Tarih müzesi hediyelik eşya satış bölümü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	64

Fotoğraf 56: Kırgızistan Tumar Mağazası, terlik (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	65
Fotoğraf 57: Kırgızistan Tumar Mağazası, yaygı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	65
Fotoğraf 58: Kırgızistan Tumar Mağazası, yaygı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	66
Fotoğraf 59: Kırgızistan Tumar Mağazası, keçe yastık (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	66
Fotoğraf 60: Bişkek Tarih Müzesi hediyelik eşya satış bölümünde tencere, çaydanlık örtüsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	66
Fotoğraf 61: Bişkek Oş Pazarından alınmış çaydanlık örtüsü (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024).....	67
Fotoğraf 62: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, pano (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	67
Fotoğraf 63: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, duvar tabakları (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	68
Fotoğraf 64: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, yurt şeklinde buzdolabı süsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	68
Fotoğraf 65: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, başlık şeklinde buzdolabı süsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	68
Fotoğraf 66: Kırgızistan Tumar Mağazası, oyuncak bebekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	69
Fotoğraf 67: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, oyuncak bebekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....	70
Fotoğraf 68: British Museum’da bulunan, 6,50cmx8cm ebadında, As2001,04.7 envanter numaralı Kırgızistan’da üretilmiş işlemeli keçe bebek (britishmuseum, 2025).....	70

- Fotoğraf 69:** British Museum’da bulunan As2001,04.6 envanter numaralı, 5cmx9cm ebadında, Kırgızistan’da üretilmiş işlemeli keçe bebek (britishmuseum, 2025).....71
- Fotoğraf 70:** Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....71
- Fotoğraf 71:** Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....72
- Fotoğraf 72:** Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....72
- Fotoğraf 73:** Şırdak keçe yapımı için hazırlanan kit (Supara Kırgızistan) (Küçükkurt, Bişkek, 2024).....73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Keçe teknikleri (Küçükkurt, 2024).....33

Şekil 2: Keçe nakış grupları (Küçükkurt, 2024).....43

KISALTMALAR

cm : Santimetre

MÖ. : Milattan önce

s. : Sayfa

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Coğrafi şartlara bağlı olarak Türkler küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile uğraşmıştır. Hayvanlardan elde edilen yün, dolgu malzemesi olarak yatak, yorgan ve yastıklarda, eğirilip iplik haline getirilerek patik, çorap, kazak, başlık gibi giyim malzemelerinde kullanılmıştır. Özellikle bahar aylarında kırkılan kuzuların yünleri ile keçe yapılmıştır. Keçe, yün lifinin üzerinde bulunan örtü hücrelerinin sürtünme, nem gibi etkilerle birbirine kenetlenmesiyle oluşan kumaş türüdür (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 33). Keçe, Türk dünyasında önemli bir unsurdur. Yurt yapımında, giyim kuşamda, yer yaygısı, perde, kapı örtüsü, duvar örtüsü gibi ev eşyalarında, belleme, ter keçesi, eyer keçesi gibi hayvanların kullanımı için üretilmiştir.

Kitabın materyalini keçe, örneklemini Türk dünyasında üretilen keçeler, keçelerin ortak ve farklı yönleri oluşturmaktadır. Kitap, Türk dünyasında keçe olarak sınırlandırılmıştır. Araştırmanın amacını, Türk dünyasında keçe sanatının durumu, hammadde, teknik, kullanım alanları ve nakış açısından ortak ve farklı yönleri nelerdir sorularına cevap aramak oluşturmaktadır. Araştırmanın metodunda nitel araştırma yöntemlerinden alan araştırması ve literatür taraması kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler sonuç kısmında değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur. Kitap için yapılan araştırma süresince kullanılan veri toplama araçlarının etik açıdan sakıncalı olmadığı “Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 10 Toplantı Sayılı, 26.06.2024 Tarihinde, 2024/226 Numaralı Kararı” ile belirtilmiştir.

Kitabın birinci bölümünde Türk dünyasında keçenin tarihi hakkında bilgi verilerek kültürde yerine değinilmiştir. Ayrıca Türk dünyasında üretilen keçelerin kullanım alanları olan giyim, keçeden üretilen ev eşyaları, hayvanların kullanımı için üretilen keçeler, yurt, sanayi keçelerine yer verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde Türk dünyasında üretilen keçelerin özellikleri ana başlığı altında, keçelerin üretiminde kullanılan hammaddeler, malzemeler, üretim teknikleri, renkler, bezeme konuları hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde Türk dünyasında üretilen geleneksel keçelerin günümüzdeki durumuna değinilerek, Türk dünyasında üretilen keçelerin ortak ve farkı yönleri tespit edilerek bu konulara dikkat çekilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde keçenin devam etmesi için önemli bir unsur olan hediyelik, turistik eşya üretiminin önemine vurgu yapılmıştır. Hediyelik, turistik eşya üretim politikasını geliştirerek belirli bir kalitede üretim yapan, bu ürünleri pazarlayan Kırgızistan örneği incelenmiş, burada üretilen keçe çalışmalarına değinilmiştir. Dört bölüm sonunda elde edilen bulgular değerlendirilerek sonuçlar ve öneriler okuyucularla paylaşılmıştır.

BÖLÜM 1

TÜRK DÜNYASINDA KEÇENİN TARİHİ VE KULLANIM ALANLARI

1.1.Türk Dünyasında Keçenin Tarihi ve Kültürde Yeri

Rusya'da Chulyshuman denilen bölgenin güney tarafındaki yamaçlar ve Yukarı Altaylar'ın doğu tarafında, Tuva sınırında Pazırık denilen yerde kırka yakın küçük, büyüklü mezar tespit edilmiştir. Rus Arkeologu Rudenko tarafından yapılan kazılarda birçok eser bulunmuştur. Rudenko; bu mezarlarda bulunan eşyaların ait olduğu kavmin yüksek kültürünü gösterdiğini, bu kültürün İskit kültürüyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu belirtmiştir (İnan, 1954, s. 139). İkinci Pazırık kurganının duvarları siyah keçe ile kaplanmış, kadın cesedinin ayaklarında ince keçeden zarif çoraplar bulunmuştur (İnan, 1954, s. 138). Kurganlarda bulunan tabutların içine kalın keçe örtüler yerleştirilmiş, tabutun üstü siyah keçe ile kapatılmıştır. Bu kurganlarda keçeden eyer ve örtüler bulunmuştur (Narşap, 2024, s. 79). Pazırık Kurganları'nın genelinde tavan ve duvarlar keçe ile kaplanmış, zemine keçeler serilmiştir. Yine bu kurganlarda geyik kılı ile doldurulmuş keçe eyerler, keçeden yapılmış at başlıkları bulunmuştur (Karcıoğlu, 2019, s. 60, 62, 63). Pazırık 1. Kurgan kazısından çıkartılan 60cmx119cm ebadında at kılılarıyla süslenmiş eyerde hayvanların mücadele sahnesi konu alınmıştır. Eser 1295-150 envanter numarasıyla, Pazırık kurganından çıkartılan diğer eserler gibi Leningrad Ermitage Müzesi'nde sergilenmektedir (hermitagemuseum, 2024), (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Keçe eyer ((hermitagemuseum, 2024).

Pazırık kurganlarında bulunan keçelerin süslemelerinde genellikle aplike tekniği uygulanmıştır (hermitagemuseum, 2024). Keçe aplike tekniğinde, yün elyafının kendi rengi kullanıldığı gibi elyaf halinde boyanmış ya da keçe tepildikten sonra renklendirilmiş keçe kumaşların kompozisyona göre kesilmesi ve yüzeye yerleştirilmesiyle süslemeler yapılmıştır (Yalçinkaya, 2009, s. 7). Kurganlardan çıkartılan eyerlerin kompozisyonlarında dağ keçisi, geyik, aslan gibi hayvanların mücadele sahneleri, bitkisel bezemeler kullanılmıştır (Ergenekon, 1999, s. 7). Pazırık'ta bulunan yaygılarda, örtülerde insan figürleri (Fotoğraf 2), hayali yaratıklar, aslan başları, kendini tekrar eden nakışlarla süslemeler yapılmıştır.

Fotoğraf 2: 5. Pazırık Kurganı'nda bulunan, 640x450cm boyutunda, MÖ 5-4 yy'a tarihlendirilen keçe eserden detay (hermitagemuseum, 2024).

Divânu Lugâtî't-Türk'te "Kidiz" kelimesinin yanı sıra yağmurluk keçe için "Kedüklük kidiz", köle yünden kepenek giydi anlamında "Kul çekreklendi", keçeyi kıza sıkıca teyellettirdi anlamında "Ol kızka kidiz sırttı" gibi cümleler kullanılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015 s. 223, 315, 328, 422). Şemseddin Sami'nin yazdığı Kamus-ı Türkî'de keçe (Kiçe); dövülerek yapılmış kaba yün, tepilmiş yün tanımına sahip çadır, döşeme, ayaklara sarılan, içine kar konulan, oda döşemesine yayılan eşya, keçeci ise keçeyi imal eden kişi olarak belirtilmektedir (Yavuzarslan, 2019, s. 623). Harzemşahlar keçecilere "Kizçi" demişlerdir (Ögel, 1991, s. 179).

Altaylarda ve Sibirya'da şamanlar keçe üzerine oturtulup, şamanın dokuz çırağı tarafından yukarı kaldırılarak doğudan batı yönüne dokuz kere döndürülüp kutsanırdı. Bu inancın etkileri birçok Türk topluluğunda görülmüştür (Koçak, 2011, s. 104). Göktürk kağanlarının tahta çıkma

töreninde kağan bir keçe üzerine oturtulup yukarı kaldırılır böylece emrin gökten aldığına inanılırdı. Bu törene “Hanlama, han kaldırma” adı verilmiştir (Koçak, 2011, s. 105). Bu törende keçeyi ve hanı göklere kaldıran kişiler hanın iktidarını onaylamış olurlardı. Bu gelenek Orhun yazıtlarında belirtilmiştir (Ergenekon, 1999, s. 18). Tabgaç Devleti’nde, benzer tahta çıkma törenleri yapılmıştır. Sibiry’a’da bulunan gümüşten bir tabak üzerinde tahta çıkma töreni tasvir edilmiş, keçe üzerinde tahta çıkma törenini doğrulamıştır (Koçak, 2011, s. 106). Çin kaynaklarında Doğu Türkistan’da keçe üretildiği, Orhun Bölgesi’nde bulunan Uygur kağanlarının Çin imparatorlarına bu türden yaygıları hediye olarak gönderdiği yazılmıştır (Deniz, 2000, s. 20).

Türk dünyasında yaygın kullanım alanına sahip olan keçe, dünyaya yayılan Türk boylarıyla geniş bir alanda görülmektedir. Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti’nde yaşayan Nogay Türkleri hayvancılıkla uğraşmakta, elde ettikleri yünlerle keçe ürünler yapmaktadır. Nogay keçelerinin kökeni Kıpçak keçelerine dayanmaktadır (Adberciyeva, 1996, s. 22). Kuzey Kafkasya halkları olan Kumuklar, Çerkeşler, Karaçaylar ve Balkarlar Nogaylar gibi Kıpçak keçelerinden örnek alarak üretimlerini devam ettirmişlerdir (Adberciyeva, 1996, s. 23). Keçe üretimi Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Nahçıvan (Fotoğraf 3, 4), Azerbaycan, Türkmenistan gibi ülkelerde üretilmekte, kültürel anlamda önemini korumaktadır.

Fotoğraf 3: Nahçıvan Halı Müzesi’nde sergilenen keçe eserler (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023).

Fotoğraf 4: Nahçıvan Halı Müzesi'nde sergilenen keçe eser (Küçük Kurt, Nahçıvan, 2023).

Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte Orta Asya kültürü Anadolu'ya taşınmış, bu XII. yy'da yoğunlaşmış, XIV. yy'la kadar sürmüştür. Kültürel ve ilmi ilişkiler Anadolu sanatının gelişimini sağlamıştır (Çiftcioğlu, 2008, s. 166). Göçler sebebiyle geniş alanda etkili olan Türk dünyasının birlikteliği, kültür alışverişi, işbirlikçi yaklaşımları önem kazanmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı (TDK), Türk dünyası zirvelerinin 1992 yılında başlamasıyla 30, Nahçıvan'da kurumsallaşmasıyla 13 yıllık geçmişe sahiptir. TDK'da; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, Özbekistan, Türkmenistan ve Macaristan ülkeleri bulunmaktadır (Purtaş, 2022, s. 11).

1.2. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerin Kullanım Alanları

Başlangıcından bugüne Türk devlet ve boylarında yaygın kullanım alanı bulan keçe ürünler günümüzde Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan gibi ülkelerde üretilmeye devam etmektedir. Kırgız sanatında aplike keçeler, şırdak, desenli keçe yaygı olan alakiyizler, Kazak sanatında aplikeli keçe tus kiyiz duvarları, tekemet, sırmak ve alaşa ise zeminleri

süslemektedir. Kafkaslar’da, Azerbaycan’da papak keçe başlıklar üretilmektedir (Yalçinkaya, 2009, s. 11, 13). Türkmenistan, Teke, Salur-Sarık, Yomut ve Ensari Türkmenleri’nde çadır denilen “Üy”lerin iç tarafına asılan kapı örtüleri “Ensi”, Kırgızlarda ise “Tuş kiyiz” denilen keçeler üretilmiştir (Deniz, 2000, s. 171). Özbekistan el sanatlarının içinde keçe bulunmakta, özellikle UNESCO tarafından kültürel alan olarak tescillenen Boysun bölgesinde nakışlı keçeler üretilmekte, (Gyul, 2018, s. 19), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde keçecilik meslek grupları arasında bulunmaktadır (Soysaldı, 2021, s. 3), (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Kıbrıs Lefkoşa Büyük Han’da ipek-keçe fularlar (Küçükkurt, Lefkoşa, 2025).

1.2.1. Giyimde Kullanılan Keçe Ürünler

Keçe ürünler Türklerin hayatında geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Kullanılan bu eşyaları; giyimde, ev eşyası ve ev dekorasyonunda, hayvanlar için üretilen keçeler, yurt (ev) yapımında kullanılan keçeler ve sanayi keçeleri olarak gruplandırabiliriz. Keçelerin doğal malzemeye, doğal yöntemlerle üretilmiş olması, hayvancılığın yaygın olması ve yün malzemeye daha kolay

ulaşılması gibi nedenlerle giysi yapımında keçe kullanılmıştır. Giyimde çeşitli başlıklar, üst kıyafetleri, aksesuarlar, ayağa giyilen çizme, patik gibi ürünler yapılmıştır. Keçeden üretilen çeşitli başlıkların içinde börk bulunmaktadır. Börk; yeniçerilerin kullandığı beyaz keçeden yapılmış başlık, külah; her kesimden erkeklerin ve askerlerin kullandığı dikişsiz, tek parça keçeden yapılan başlıktır (Koçu, 2015, s. 51). Mevlevi külahları ise ucu sivri, sarıksız dal külah olarak kullanılmıştır. Bazı külah çeşitleri arasında süpürge sorguçlu peyk keçesi, tüylü solak külah, sivri seyis külahı, armudi külah bulunmaktadır (Koçu, 2015, s. 167, 168). Günümüzde Türkiye’de üretilen keçe başlıklar arasında sikke, arakiye, fes gibi çeşitli başlıklar bulunmakta, genellikle bu başlıklar müzelerde sergilenmesi ve törenlerde, folklor gruplarının kullanımı için üretilmektedir (Yalçınkaya, 2009, s. 42).

Kazakistan, Kırgızistan’da keçe başlıklar üretilmekte, geleneksel olarak Kırgızistan’da keçe başlıklar önemini korumakta, müzelerde başlıkların köklü geçmişine dair örnekler bulunmaktadır (Fotoğraf 6). Kırgızistan’ın geleneksel kalpak yapımında üçgen kesilmiş dört parça keçe kullanılmaktadır. Bu parçalar çeşitli renklerde, farklı anlamlar taşıyan şeritlerin birleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Dört parçanın kullanılması dört sayısının kutsal sayılması ve ateş, su, hava, toprakla ilişkilendirilmesine dayandırılmaktadır. Kırgız erkeklerinin yaşlarına göre giydikleri kalpaklar çeşitlilik göstermekte farklı anlamlar taşımaktadır (Askarova, 2023, s. 23). Hayatın başlangıcını temsil eden açık yeşil, mavi; 1-12 yaşlarında, yeşil şeritli; 13-24 yaşlarında, mavi şeritli; 25-36 yaşlarında, gri şeritler; 37-48 yaşlarında, buğday rengi; 49-60 yaşlarında, beyaz şeritler; 61-72 yaşlarında, siyah şeritler; 73 yaş ve üstü için kullanılmaktadır. Siyah şerit artık olgunlaşmış insanı simgelemektedir (Askarova, 2023, s. 24), (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 6: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi'nde sergilenen Sak-Tigrahaud başlığı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 7: Hüseyin Kahraman'a ait Kırgızistan'ın geleneksel keçe başlıkları (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2020).

Erkek ve kadınların giyiminde keçe ürünler bulunmaktadır. Kırgızistan erkek giyiminde keçeden yapılan üst giyim “Kementay” (Askarova, 2023, s. 23), Anadolu’da keçeden; yelek, ceket, elbise ve kaftanlar, çobanların dış giyiminde “Kepenek” kullanılmıştır. Keçeden yapılmış çizmeye Azerbaycan’da; çakma, çekme, Kırgızistan’da; çokoy denilmekte ve çokoy geleneksel erkek giyiminde kullanılmaktadır (Askarova, 2023, s. 23), (Fotoğraf 8, 9).

Fotoğraf 8: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi’nde “Uzun boğaz çakma” adıyla sergilenen 19 yy. sonuna ait keçe bot (Küçükkurt, Bakü, 2018).

Fotoğraf 9. Keçe bot (Küçükkurt, Almatı, 2024).

1.2.2. Keçeden Üretilen Ev Eşyaları

Keçe ürünler günlük hayatta geniş kullanım alanına sahiptir. En yaygın ev eşyası olarak yaygı, yolluk ve paspas keçe ürünler kullanılmıştır. Yerden soğğun, nemin kesilmesi için yaygı keçeleri, yolluk ve paspaslar yere serilmiştir (Fotoğraf 10). Duvardan gelen soğğun kesilmesi için duvar keçesi, sedirlerin ve sandalyelerin üstüne konulması için sedir örtüsü, sandalye örtüsü, yüklüklerin tozdan korunması için yüklük örtüsü, minder, yastık keçeleri üretilmiştir. Bebeklerin sarılması için kundak keçesi, beşik örtüsü, (Fotoğraf 11), eşya taşınması için heybe ve torbalar keçeden yapılmıştır. Bu keçelerin süslemelerinde çeşitli nakışlar kullanılmıştır. Namaz kılarken alnın secdeye konulduğunda ve oturulduğunda temiz bir ortam oluşturulabilmesi için çeşitli boyutlarda keçe seccadeler üretilmektedir. Seccadelerin süslemelerinde kandil, ibrik gibi dini semboller kullanılmıştır.

Fotoğraf 10: Kazakistan Merkez Devlet Müzesi'nde kepenek ve keçeler (Coşkun, Almatı, 2025).

Fotoğraf 11: British Müzesi'nde, As1973,09.62 envanter numarasıyla kayıtlı ve 65,40cmx99cm ebatlarında Türkmen keçe beşik örtüsü (britishmuseum, 2025).

Yalıtım için keçelerin evlerde, camilerde kullanıldığı diğer bir ürün keçeden pencere ve kapı perdeleridir. Keçeden yapılmış kapı ve pencere perdeleri asıldıkları yerden daha büyük üretilmektedir. Elle temasın çok olmasından dolayı pencere ve kapıya asılan keçe perdelerinin kenarları deri ile güçlendirilmektedir. Keçe kapı perdeleri camilerin dış kapılarına, evlerde ise odaların kapılarına asılmaktadır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12: Kırgızistan Supara'da yurdun giriş kapısına asılmış keçe kapı perdesi (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

1.2.3. Hayvanların Kullanımı İçin Üretilen Keçeler

Keçe ürünler arasında hayvanların kullanımı için üretilmiş örnekler bulunmaktadır. Özellikle taşıma ve binek hayvanlarının koşum takımlarında, eyer yapımında, eyer altında keçe kullanılmıştır. Develerin semerlerinin altına havut keçesi, koşumun altına hamut keçesi konulmuştur. Türk kültüründe hayvanların üstüne örtülen keçe kumaşlara “Teyelti” (Koçu, 2015, s. 155), “Teğelti”, “Belleme”, “Şabrak”, eğerin altına konulan keçeye “Adım” denilmiştir (Ergenekon, 1999, s. 136). Bu ürünler terleyen hayvanın hasta olmaması, terini emmesi ve sert malzemelerin deriye zarar vermemesi için kullanılmıştır. Keçe bellemelere ustalar tarafından çeşitli nakışlar yerleştirilmekte, filik ile saçaklar yapılarak süslenmektedir (Fotoğraf 13, 14, 15).

Fotoğraf 13: Keçe belleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).

Fotoğraf 14: Heybe altına konulan keçe (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2023).

Fotoğraf 15: Filiklerine batik uygulanmış keçe belleme (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2020).

Hayvanların kullanımı için üretilen bir diğer ürün hıltar keçesidir. Hıltar (Tasma keçesi), çoban köpeklerini saldırgan köpeklerden, kurt ve diğer yırtıcı hayvanlardan koruyabilmek için kullanılmaktadır. Hıltarın dışı perçinli, çıkıntılı sivri demirli, demir dana derisine sabitlenmiş, köpeğin derisine temas eden bölüm geleneksel tepme keçe kumaş ile çevrilmekte ve köpeğin

boğazına takılmaktadır (Küçük Kurt, 2023, s. 194). Demir ustası, deri ustası ve keçe ustası hıltar üretebilmek için birlikte çalışmaktadır. Bazı hıltarlar, çoban köpeğinin nazardan korunabilmesi için mavi boncuk ve nazar boncuğu ile süslenmektedir. Hıltarda kullanılan keçe kumaşın rengi genellikle kırmızı seçilmektedir.

1.2.4. Yurt

Keçe ürünler günlük hayatın birçok alanında kullanıldığı gibi özel günlerde, çeyiz hazırlığında yer almıştır. Keçe yalıtım özelliği nedeniyle barınma ihtiyacını karşılamak için kullanılmıştır (Fotoğraf 16). Bozkırın soğuk ve sıcaklıktan korunmak amacıyla göçerevler yapılmıştır. Hippokrates “Havalar, sular, mevkiler” kitabında birden çok odalı, üzeri keçe ile örtülmüş, öküzler tarafından çekilen evler hakkında bilgi vermektedir (Narşap, 2024, s. 80). Nogaylar, “Terme” ve “Otav” dedikleri çadırlarda yaşamıştır. Çadırlar yaz aylarında ak keçe ile örtülmüştür. Ak keçeler; vurularak toz haline getirilmiş kemik, ak toprak ile boyanarak parlak görünüm kazandırılmıştır. Çadırların duvarları “Beldeme” denilen keçe yaygıyla örtülmüştür (Adberciyeva, 1996, s. 23). Kırgız kültüründe gök kubbeye benzetilen “Boz Üy (Gri ev)” yurtlar yazın serin, kışın sıcaktır (Fotoğraf 17). Yurtların aydınlatma, baca elemanı olarak görev alan “Tündük”leri yağmurlu havalarda keçe ile örtülmüş, ayrıca evin üstü “Çiğ” denilen hasır ve keçe ile kaplanmıştır (Baran, 2014, s. 50). Gezgin Rubruk, Türk ve Moğolların gelenekten gelen keçelerinin benzerlikler gösterdiğinden bahsetmiştir (Ögel, 1991, s. 179). Moğollar, yurtlarının baca çevresini nakışlı keçelerle çevirip, yurdun girişine kuş ve hayvan figürlerini asmıştır. Rubruk; 13. yy’da “Hayvan üslubu”nun Türk-Moğol sanatında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir (Ayan, 2023, s. 172). Çadırların iç mekânı kadar dış mekânı da önemlidir. Kadınlar koyunlarının yününü evin dışında kırparak, yünlerinin dövülme işlemini yine evin dışında yapmaktadır (Baran, 2014, s. 50).

Fotoğraf 16: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi'nde "Yurt" (Küçükkurt, Bakü, 2018).

Fotoğraf 17: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi'nde şırdak keçeli yurt (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

1.2.5. Sanayi keçeleri

Seri üretime yönelik çeşitli sanayi alanında kullanılan keçeler, üretimi kolaylaştırmak, zamandan tasarruf etmek, maliyeti düşürmeye amacıyla tercih edilmiştir (Erkuş, sözlü görüşme, 2025). Sanayide kullanılan keçeler arasında inşaatlarda ses, ısı izolasyonu için yalıtım keçeleri, altın, gümüş gibi madenlerin yüzeyinde bulunan kirleri almak için parlatma keçeleri, kesici aletleri bilemek için üretilen keçeler, bazı müzik aletlerinde sesin yayılımını, vuruş darbesini emmesi için kullanılan keçeler, yatak keçeleri, beli desteklemek için üretilen korse keçeler gibi sanayi adı altında üretilen keçeler bulunmaktadır (Arpaözü, sözlü görüşme, 2024). Bu keçelerin üretiminde iğneli keçe yöntemi kullanıldığı gibi geleneksel tepme keçe yöntemi de uygulanmaktadır.

BÖLÜM 2

TÜRK DÜNYASINDA ÜRETİLEN KEÇELERİN ÖZELLİKLERİ

2.1. Türk Dünyasında Keçelerin Üretiminde Kullanılan Hammaddeler ve Malzemeler

Türk insanı geniş topraklarda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile uğraşmış, atadan gelen geleneksel yöntemlerle bu uğraşısını günümüze taşımıştır. Koyun, keçi yetiştiriciliğinde bu hayvanların sütü, eti, lifi, derisi, boynuzu değerlendirilmektedir (Fotoğraf 18). Tekstilde kullanılan değerli lifler arasında yün lifi bulunmaktadır. Yün lifi, esneklik, izolasyon, nem emme, dayanıklılık, keçeleşme gibi özelliklere sahiptir (Ergenekon, 1999, s. 49). Keçe üretiminde genellikle o yörede yetişen yerli koyun ırklarının kuzularından elde edilen yünler kullanılmaktadır. Yerli ırkların yanı sıra kıvrımları fazla, keçeleşme özelliği yüksek olan Yeni Zelanda merinos kuzu yünü tüketicinin isteğine bağlı olarak tercih edilmektedir (Başer, 1992, s. 80). Keçe üretiminde genellikle bahar aylarında ilk kırılan kuzuların yünleri kullanılmaktadır. Kırkım işleminden sonra yünler, kalitelerine göre seçilmekte ve yıkanıp, kurutulup temizlenmektedir (Niyetbayeva, 2021, s. 27). Temizlenen yünler çubukla dövülmekte ya da elde didilmektedir. Yün tırağı da temizleme işleminde kullanılabilir.

Fotoğraf 18: Otlayan koyunlar (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024).

Temizlenip kabartılan yünler tartılıp, çıbık (Sepki) yardımıyla hasıra yayılmakta, dövme işleminde hasırın zarar görmemesi için kullanılan kalıpcı sarılarak bent ipiyle bağlanmaktadır. Keçeleştirme işleminde kullanılan sabun rende ile parçalanmakta, keçe şeritlerin kesilmesinde makas kullanılmaktadır. Tepme işlemi elle yapılırken günümüzde bazı atölyelerde keçe tepme ve pişirme makineleri bulunmaktadır. Başlık ve patik üretiminde keçeler, genişlikleri ayarlanabilir çeşitli ahşap kalıplarda kurutulmaktadır (Arpaözü, sözlü görüşme, 2024). Keçe üretiminde bu malzemelere ek olarak kantar, terazi, metre, ısıtıcı, baskı kalıpları, ağırlıklar, düzeltici sopa, kepenek değneği, su kabı, leğen, bıçak, kazan, çuvaldız kullanılmaktadır.

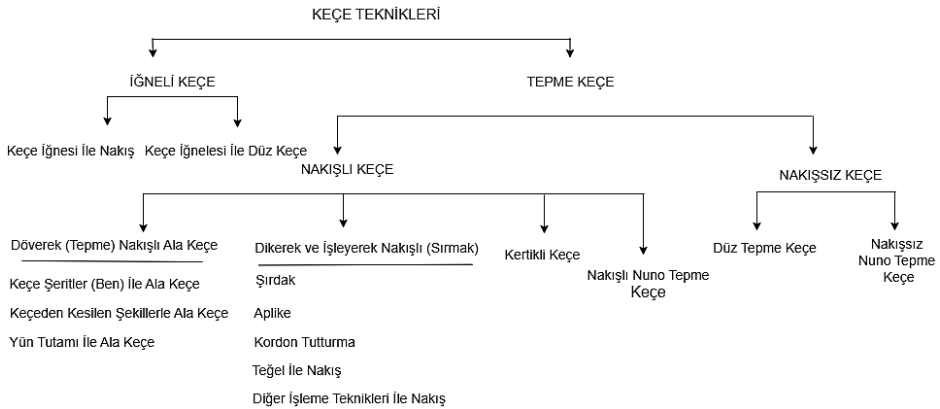
2.2. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerin Üretim Teknikleri

Türk dünyasının geniş coğrafyasında üretim ve kullanım alanı bulan tepme keçeler; nakışsız ve nakışlı olarak üretilmektedir. Keçeler, üretildikleri bölgelere göre farklı isimlerle anılmaktadır. Desensiz beyaz keçe ak keçe denilmekte, Orta Asya efsanelerinde manevi değer olarak kabul edilen ak keçe kelimesi çok geçmektedir. Kırgızlar ak keçe “Ak kiiz”, keçeleri renklendirmek için aralara atılan renkli keçelerle işaretler yapmaya Anadolu’da “Benlik”, nakış koymaya “Alaca keçe” (Ögel, 1991, s. 121), nakışlı Kaşgar keçesine “Kimişge” denilmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 214). XI. yüzyılda keçeleri nakışlamak için yapılan işleme “Ol kidizni esriledi”, Kırgızistan’da keçeleri belirli kalıplarla keserek sağlam dikişle birleştirme işlemine “Şırdama”, bu keçelere “Şırdak” denilmiştir (Ögel, 1991, s. 182), (Fotoğraf 19).

Fotoğraf 19: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde yurt içinde şırdak keçeler (Küçükçukurt, Bişkek, 2024).

Geleneksel tepme keçe üretim işlemi yün lifinin üzerinde bulunan örtü hücrelerinin sürtünme, nem gibi etkilerle bir birine kenetlenerek yüzey oluşturmalarıdır. Orta Asya’da keçenin tepilmesi işlemine “Kiyiz bastı” denilmiştir (Ögel, 1991, s. 179). Günümüzde keçe üretimini tepme keçe ve iğneli keçe olarak iki gruba ayırabiliriz (Şekil 1). Tepme keçe üretimi nakışlı ve nakışsız adıyla iki grupta incelenebilir. Nakışsız keçe üretiminde düz tepme keçe ve dokuma kumaşlı tepme keçe (Nuno) teknikleri kullanılarak üretilmektedir. Düz tepme keçe üretiminde ön işlemleri yapılarak hazırlanan kuzu yünü çekme payı hesaplanarak hasıra saçılmakta, hafif ıslatılarak dürülmektedir (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 143). Keçe, Anadolu’da tepme makinelerinin icadına kadar göğüs, dirsek, ayakla tepilen rulo, Kırgızistan, Kazakistan gibi ülkelerde küçük ebatla olanlar ayakla, büyük ebatla olanlar binek hayvanların arkasına bağlanarak, hareket oldukça rulonun yere vurulmasıyla yapılmaktadır (Yerdenova, 2022, s. 69). Gereklikçe açılan rulonun sarma yönü değiştirilmekte, kenarları düzeltilerek sıkışma işlemi istenilen ölçüye gelene kadar devam ettirilmektedir. Dokuma kumaşla yün lifinin birlikte tepilmesi ve yün lifinin kumaş ile kaynaşmasıyla oluşan keçeye “Nuno” denilmektedir. Bu keçenin yapımında seyrek dokulu kumaşlar tercih edilmektedir (Mendi ve Batur, 2023, s. 162). Keçeleştirme işlem basamakları düz keçeleştirme işlemiyle benzerdir. Tepme işleminden önce seyrek dokulu kumaş saçılmış yün lifinin üstüne, altına, ya da arasına konularak kaynaşması için tepilmektedir.

Şekil 1: Keçe teknikleri (Küçük Kurt, 2024).

Nakışlı tepme keçe kendi içinde dört başlık altında gruplandırılabilir. Birinci grupta döverek (Tepme) nakışların oluşturulduğu “Ala keçe” tekniği bulunmaktadır. Ala keçeler kendi içinde; Ben ile, yarı keçeleşmiş ürünün kalıpla kesilmesi ile, serbest yün tutamıyla şekil verilerek döşenmesi gibi üç yöntem kullanılarak üretilmektedir. Türkiye’de bu tekniğe “Ala keçe” denilmektedir. Orta Asya’da “Alakiyiz” adıyla bilinen tekniği Kırgızlar, Özbekler, Kazaklar ve Türkmenler yaygın üretmektedir (Koponova, 2007, s. 13). (Fotoğraf 20). Temelde uygulama tekniği benzer olmasına rağmen nakış döşeme şeklinde ve tepme işlemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Anadolu’da, yarı keçeleştirilmiş, pişirilmemiş keçe kumaşların yaklaşık 2cm, 3cm şeritler halinde kesilmesi ile “Keçe ben” oluşturulmaktadır. Bu keçe benler (Keçe şeritler) keçe ustasının elinde şekillendirilerek hasıra döşenmektedir. Zemine yerleştirilen nakışın üzerine yün saçılmaktadır (Fotoğraf 21), (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 153). Bir diğer yöntem yarı keçeleşmiş keçe kumaştan kalıplarla kesilen nakışlarla oluşturulmaktadır. Bu teknikle üretilen ala keçede önce hasıra yün saçılmakta, yünün üzerine kalıpla kesilmiş ince, yarı keçeleşmiş nakışlar konulmaktadır. Yarı keçeleşmiş keçeden kesilen nakışların saçılmış yün üzerine ya da yarı keçeleşmiş keçe üzerine konularak dövme işlemiyle alakiyiz üretimi Kazakistan’da yaygın uygulanmaktadır (Koponova, 2007, s. 14). Yün tutamı ile ala keçe tekniğinde; renkli serbest yün tutamı ile nakışlar hasır zemine ya da saçılmış yünlerin üzerine yerleştirilmektedir (Zukhra ve Ritsa, 2018, s. 177).

Fotoğraf 20: Kazakistan, Essik Devlet Tarihi Kültürü Müzesi’nde ala keçe
(Küçükkurt, Essik, 2024).

Fotoğraf 21: UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ahmet Yaşar Kocataş'ın atölyesinde ala keçe yapımı (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).

Nakışlı tepme keçe tekniğinin ikinci grubunda dikerek ve işleyerek nakışlı (Sırmak) keçeler bulunmaktadır. Sırmak; sık dikişle dikmek anlamında kullanılmaktadır (Ercilasın ve Akkoyunlu, 2015, s. 820). Dikerek nakışlı keçe grubunun alt dallarında birinci olarak “Şırdak” bulunmaktadır. Kelime, şırık ve şırda kökünden gelerek, birleştirmek anlamına gelmektedir (Girgiç, 2023, s. 67). Mozaik adıyla da bilinen şırdak keçeleri, Kırgızistan’ın farklı bölgelerinde değişik isimlerle anılmaktadır. Kuzey bölgelerde “Şırdak”, kuzeydoğu da “Şırdak”, “Tömöljün”, “Şırdamal” ve “Oyma teke” adları verilmektedir (Koponova, 2007, s. 11). Şırdak keçelerinin yapımında ince keçeler tercih edilmektedir. Keçe ustası farklı renklerde en az iki keçe yüzeyi üst üste koyarak hafızasından ya da daha önce hazırlanan nakış kalıplarından faydalananak belirlediği nakış sabun, tebeşir yardımı ile çizmektedir (Girgiç, 2023, s. 69). Nakış, keskin makasla, bıçakla kesilerek, diğer keçe yüzey ile teyelleme yöntemiyle birleştirilmektedir. Birleştirilen yerler hazırlanan kordonlarla kapatılmakta, alta konulan astar üçüncü keçe yüzeyi ile kordonların paralelinde sık dikişle sabitlenmektedir. Farklı iki keçenin birleşmesiyle oluşan nakış eşitliği şırdağın sanatsal özelliğidir (Koponova, 2007, s. 11), (Fotoğraf 22, 23, 24).

Fotoğraf 22: Şırdak keçesinin önü ve arkası (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2025).

Fotoğraf 23: Manas Üniversitesi bahçesinde yurt (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 24: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi'nde sergilenen şırdak yaygı, 2023 (Çoşkun, Bişkek, 2023).

Dikerek ve işleyerek nakışlı keçe grubunun ikincisi applike tekniğidir. Hazırlanan keçe yüzeyin üzerine planlanan nakışa göre kesilmiş keçe, kumaş, deri gibi parçalar çeşitli ipliklerle dikilmektedir. Dikiş işleminde yün ipliklerinin yanı sıra tendon iplikleri de (Filamentleri) kullanmıştır (Yerdenova, 2022, s. 55), (hermitagemuseum, 2024). Pazırık kurganlarında bulunan birçok keçe örneğinde applike tekniği uygulanmıştır (hermitagemuseum, 2024), (Fotoğraf 25). Bazı keçe örneklerinin dikiş kısımları çeşitli büküm teknikleriyle oluşturulmuş kordonlarla kapatılmıştır.

Fotoğraf 25: MÖ. 5yy'a tarihlendirilen applike tekniği ile yapılmış keçe parçası (Hermitagemuseum, 2024).

Dikerek ve işleyerek nakışlı keçe grubunun üçüncüsü kordon tutturma tekniğidir. Düz keçe kumaş üzerine belirlenen ve çizilen nakış planına göre kordon dikilmesi ile yüzey süslenmektedir (Fotoğraf 26). Genellikle kordon iki zıt renkte ipliklerin birbirine bükülmesiyle oluşturulmuştur. Kordon oluşturmada; basit dokuma, büküm verme ve örme teknikleri yaygın kullanılmıştır (Zukhra ve Ritsa, 2018, s. 178). Kordonlar açık ve kapalı dikme tekniğiyle keçe yüzeye sabitlenmektedir. Kordonun üzerinden belirli aralıklarla ipliğin atlatılarak sabitlenmesi açık, kordonun altından ipliğin görünmeyecek şekilde yürütülmesi ile kapalı kordon dikim yöntemi uygulanmaktadır. Tek kordon dikildiği gibi farklı büküm yönlerine sahip kordonların yan yana dikilmesi ile desen oluşturulabilir.

Fotoğraf 26: Gülenay Yalçinkaya'ya ait, kordon tutturma tekniği uygulanmış, arkasında “Ülbaldiyeva A, 1998” yazılı duvar panosu (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2024).

Dikerek ve işleyerek nakışlı keçe grubunun dördüncüsü teyel ile nakış tekniğidir. Sözlükte teyel; kaba dikiş, teyellemek; tutturmak, iliştmek, seyrek dikmek olarak tanımlanmaktadır (Yavuzarslan, 2019, s. 1026). Genellikle tek renk keçe zemin üzerine seçilen ipliklerle, belirli nakışlar oluşacak şekilde seyrek dikiş yapılmaktadır. Bu şekilde oluşan nakışların içi dikiş ile doldurulmamaktadır. Bu tekniğe “Jiyekti sırmak” da denilmektedir (Yerdenova, 2022, s. 81).

Dikerek ve işleyerek nakışlı keçe grubunun beşinci dalı diğer işleme teknikleri ile nakıştır. İnce üretilen keçe zemin üzerine kasnak, gergef, iğne, tığ gibi araçlarla işleme yapılmaktadır. Dival, Çin iğnesi, süzeni gibi çeşitli işleme teknikleri uygulanmaktadır (Bayraktaroğlu, 2022, s. 119). Yaygı, seccade, duvar keçesi gibi ürünlerde işleme teknikleri kullanılmaktadır. Özellikle XIX yy. sonları, XX yy. başlarında Anadolu’da çok ince rakiyye keçeler üzerine çeşitli işleme teknikleriyle nakışlar yapılmış, bu keçeler camilerde, çeyizlerde yer almıştır (Yalçinkaya, 2009, s. 71). Moğolistan ve Çin sınırında yaşayan Kazak halkı, keçelerini işleme tekniği ile nakışlamaktadır. Azerbaycan işlemlerinde keçe üzerine kadife iplik, metal iplik, yün, ipek iplik ile zincir işi “Tekalduz” uygulanmıştır (Paşayeva, 2018, s. 301). Türk dünyasında keçe yüzeylere işleme tekniği ile nakış yapılması devam etmektedir (Fotoğraf 27, 28).

Fotoğraf 27: Azerbaycan Bakü Tarih Müzesi'nde sergilenen keçe üzerine ipek iplikle işlenmiş başlık (Küçükkurt, Bakü, 2018).

Fotoğraf 28: Keçe üzerine suzeni işleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2020).

Nakışlı tepme keçe tekniğinin üçüncü grubunda kertikli keçeler bulunmaktadır. Sözlükte kertik; çentik, çizik, kertmek; çentmek, hafif gedik ve çentik yapmak olarak tanımlanmaktadır (Yavuzarslan, 2019, s. 633). Kertikli keçe yapımında yün saçımı daha kalın yapılmaktadır. Birinci tepme işleminden sonra belirlenen nakışa göre yün zeminden çekiştirilerek ayrılmaktadır (Fotoğraf 29). Bıçak kullanılarak nakış belirginleştirilmektedir

(Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 156). Zeminden ayrılan kısımların arkasına zemin renginden farklı ya da aynı renkte keçe şeritler konulmakta ve tepme işlemi gerçekleştirilmektedir. Tepme işlemi tamamlanan keçenin zemine kaynaşmayan kısımlarının kenarları makasla kertik şekli verilerek kesilmektedir (Yalçınkaya, 2009, s. 51). Kertikli keçe tekniğinde geometrik ve basit nakışlar tercih edilmektedir (Fotoğraf 30).

Fotoğraf 29: UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ahmet Yaşar Kocataş'ın atölyesinde kertikli keçe yapımı (Küçük Kurt, Türkiye, 2018).

Fotoğraf 30: Kertikli keçe (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2018).

Nakışlı tepme keçe tekniğinin dördüncü grubunda nakışlı nuno tepme keçe tekniği bulunmaktadır. Dokuma kumaşların üzerine belirli nakışlara göre şekil verilerek yerleştirilmiş yün tutamları veya belirli kalıplara göre kesilmiş yarı keçeleşmiş şeritlerin yerleştirilmesi ve tepme işlemiyle kumaşa

kaynaştırılması sonucunda meydana gelen çalışmalar nakışlı nuno tepme keçe tekniği olarak adlandırılmaktadır.

Keçe tekniğinin bir grubu olan iğneli keçe tekniğinde temel prensip; çelik iğnenin tırtıklı olan yüzeyinin yün lifini itme prensibiyle çalışmaktadır. Düz iğneli keçe üretimi fabrikasyon ürünü olarak yapılmaktadır. Yüzlerce keçe iğnesi yün lifini iterek liflerin birbirine girmesini ve yüzey oluşturmasını sağlamaktadır (Salteksnonwovens, 2024). Bu şekilde kısa zamanda metrelerce keçe yüzey elde edilmektedir. Keçe iğnesiyle nakışta ise, dokuma kumaş ya da keçe kumaş üzerine planlanan desene göre yün lifleri keçe iğnesiyle yüzeye itilerek oluşturulmaktadır. Bazı hediyelik, turistik eşyaların yapımında bu teknik tercih edilmektedir.

2.3. Türk Dünyasında Üretilen Keçelerde Kullanılan Renkler ve Bezeme

Doğada bulunan renkler insan psikolojisi üzerinde etkisi olduğu, fiziksel olarak titreşimlerinin farklılığı yapılan araştırmalar ışığında bilinmektedir. Renklere bu özelliklerinin yanında bazı anlamlarda yüklenmiştir. Kazakistan keçelerinde kullanılan beyaz; saflığı, gerçeği, siyah; belirsizlik, sırların varlığı, yeşil; bahar, bereket, tazelik, sarı; zenginlik, bilgelik, mavi; sonsuzluk, gökyüzü, kahverengi; sevimliliği temsil etmektedir (Niyetbayeva, 2021, s. 27). Anadolu'da üretilen keçelerde mavi; sonsuzluk, kırmızı; canlılık, kahverengi; doğallığı anlatmaktadır (Erkuş, sözlü görüşme, 2025). Türk dünyasında üretilen keçelerde yünün kendi rengi olan kahverengi, krem renkleri kullanıldığı gibi bitki, hayvan, toprak, taş gibi doğada bulunan materyallerin çeşitli tekniklere tabi tutularak elde edilen renkler kullanılmıştır. Türk dünyasında üretilen keçelere yünün doğal renkleri yanında boyamayla elde edilen birçok renk uygulanmıştır (Arpaözü, sözlü görüşme, 2024). Kırgızistan keçelerinde kırmızı, kahverengi, lacivert, yeşil, krem kullanılmakta, özellikle şırdak keçelerinde renkler birbirinin etkisini ortaya çıkaracak şekilde seçilmektedir. Örneğin; kırmızı-lacivert, kırmızı-yeşil, siyah- krem, kahverengi-krem birlikte kullanılmaktadır (Koponova, 2007, s. 12), (Fotoğraf 31, 32). Kazak keçelerinde sarı, kırmızı, yeşil gibi renkler tercih edilmektedir (Yerdenova, 2022, s. 104). Nogay keçelerinde parlak tonlarda pembe, kırmızı, bordo, sarı, siyah, mavi, yeşil (Zukhra ve Ritsa,

2018, s. 178), Özbekistan keçelerinde kontrast renkler (Gyul, 2018, s. 19), Türkiye’de üretilen keçelerde genellikle krem, kahverengi, mavi, kırmızı, turuncu, yeşil renkleri kullanılmaktadır (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 110).

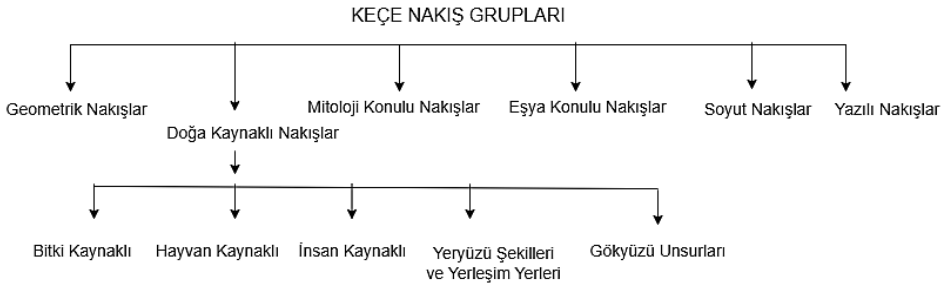
Fotoğraf 31: Kırgızistan şırdak keçesi ayrıntı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 32: Şırdak keçe ayrıntısı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

İnsanoğlunun süsleme isteği ve çevresinde gördüğü eşyalar, hayvanlar, bitkiler, nesnelerden, inanç ve düşüncelerinden yola çıkarak bu unsurları

somut haline getirmeye çalışmış bunun sonucunda nakışlar ortaya çıkmıştır. Nakışa; Türkiye’de “Nakış, yanış, nahış”, Türkmenlerde Anadolu’daki gibi “Nakış” (Deniz, 2000, s. 200), Kazakistan’da “Oyulu”, “Kesteli” (Niyetbayeva, 2021, s. 68), Kırgızistan’da “Oyu” (Parlak, 2002, s. 46) gibi isimler verilmiştir. Türk dünyasında kullanılan nakışların isimleri ve şekilleri zengindir. Nakışların büyük bir kısmı Orta Asya Türk geleneklerinin izlerini taşımaktadır. Anadolu ve Asya’da bulunan Türk devletleri çok geniş coğrafyada bulunmaları nedeni ile zaman içinde bazı farklılıklar göstermekte, nakışların isimleri ve anlamları değişmektedir (Deniz, 2000, s. 200). Türk dünyasında görülen nakışlar; geometrik, doğa kaynaklı, mitoloji konulu, eşya konulu, soyut konulu, yazılı nakışlar olarak gruplandırılabilir (Şekil 2).

Şekil 2: Keçe nakış grupları (Küçükkurt, 2024).

Keçe nakış grubu içinde birinci olarak geometrik nakışları verebiliriz. Geometrik nakışlar ilkel insandan bu güne gelmiştir. En basit geometrik nakış, nokta ve çizgilerden meydana gelmektedir. Bu nakışların kullanımında ritme ve orana dikkat edilmektedir (Parlak, 2002, s. 51). Kare, yuvarlak, yarım daire, spiral, zik zak gibi nakışlar keçelere uygulanmıştır (Fotoğraf 33).

Fotoğraf 33: Azerbaycan Bakü Halı Müzesi’nde 4331 envanter numarasıyla sergilenen 20 yy. başı, 122cmx268cm ebatlarında keçe (Küçükkurt, Bakü, 2018).

Keçe nakış grubunun ikincisi doğa kaynaklı nakışlardır. Doğa kaynaklı nakışlar; bitki kaynaklı, hayvan kaynaklı, insan kaynaklı, yeryüzü şekilleri ve yerleşim yerleri, gökyüzü unsurları konu başlıklarıyla incelenebilir. Türk kültüründe çiçekler, ağaçlar hayatın kaynağı olarak görülmektedir (Fotoğraf 34, 35). Hurma dalı, hayat ağacı, lale, çiçek, yaprak gibi bitki kökenli nakışlar keçelerin bezemelerinde kullanılmıştır (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 166). Ağaç, farklı toplumlarda farklı anlamlar göstermesine rağmen temelde ebedi varlık ve hayatın kaynağı olarak görülmektedir. Nakışlarda kullanılan ağaç türleri arasında servi ağacı, çınar ağacı, çam ve meyve ağaçları bulunmaktadır. Ağaç nakışları, İslamiyet öncesi ve sonrasında sevilerek uygulanmıştır (Küçükkurt, 2024, s. 13).

Fotoğraf 34: 12. Nahçıvan Halı Müzesi'nde bitkisel nakışlı keçe yaygıdan detay (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023).

Fotoğraf 35: 12. Nahçıvan Halı Müzesi'nde bitkisel nakışlı keçe yaygıdan detay (Küçükkurt, Nahçıvan, 2023).

Hayvan çıkışlı nakışların kökleri ise Hun sanatına dayandırılabilir. Orta Asya'nın geniş bozkırlarında konar-göçer halde yaşayan Hunlar hayvanları gözlemlemiş, onların mücadelelerini, yeteneklerini görmüştür. Bozkırda gelişen hayvan üslubu Orta Avrupa ve Ön Asya'ya yayılmıştır. Kuğu, kurt, geyik, koç gibi hayvan figürleri efsanelere konu olmuştur (Parlak, 2002, s. 54). Ayrıca hayvan kökenli olan rumi nakışı keçelere uygulanmıştır. Keçelerde kuş, yılan, boynuz, deve, kaz ayağı, at, hayvan mücadele sahneleri yer almaktadır. Koç boynuzu Türkiye'de üretilen keçelerde yaygın kullanıldığı gibi, Kazakistan ve Kırgızistan bezemelerinde kullanılan nakışlar arasındadır. Kazak sanatında koç boynuzu nakışların atası, bereketin, zenginliğin göstergesi olarak görülmektedir. Çift koç boynuzu, kanatlı koç boynuzu gibi isimler verilmektedir (Kartaeva ve Oralbay, 2020, s. 947). Diğer boynuz motifleri kırılan boynuz, ren geyiği, keçi boynuzu, eğri boynuz isimleriyle kullanılmaktadır (Parlak, 2002, s. 58) (Fotoğraf 36, 37). Kırgızistan'da; atın kalbi, çift hörgüçlü deve, tek hörgüçlü deve, köpek, köpeğin ayağı, köpeğin kuyruğu, koyun, sığır (Koponova, 2007, s. 58), Kazakistan'da; kaz tabanı, tilki başı, kuş gagası, kuş kanadı, köpek kuyruğu (Yerdenova, 2022, s. 101), Türkiye'de; kaz ayağı, ayı kulağı (Ergenekon,

1999, s. 135,142) manda gözü, ördek, genevir (Yengeç) (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 162) hayvanları konu alan motifler arasındadır.

Fotoğraf 36: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde sergilenen boynuz nakışlı şırdak (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 37: Keçe yeleklerde “Boynuz” motifi (Küçükkurt, Almatı, 2023).

İnsan ilişkileri ve yüklendiği anlamlar nedeniyle bazen bereket simgesi olarak el, nazara karşı beş parmak, çocuk isteğiyle insan vücudu gibi unsurlar insan kaynaklı nakışlara konu olmuştur. Bu nakışlar arasında el, parmak, insan, insan kaşı, baş, parmak izi gibi nakışlar bulunmaktadır (Koponova, 2007, s. 24, 63).

Doğa kaynaklı nakışlar arasında yeryüzü şekilleri ve yerleşim yerleri bulunmaktadır. Göl, dere, dağ, su yolu, köy, şehir gibi toplulukları sembolize eden nakışlar keçelerin merkezi ve kenar süyünü süslemektedir (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 162).

İnsanların gökyüzünü merak etmesiyle ve gördükleri varlıklara anlam yüklemeleriyle ortaya çıkan kozmolojik nakışlar, keçe gibi el sanatlarının birçok çeşidinde kullanılmıştır. Güneş, ay ve ayın halleri, yıldız, bulut, güneşin ışınları nakışlara konu olmuştur. İslamiyet öncesinde ay ve yıldız koruyucu kabul edilmiş, İslamiyet sonrasında hilal dini temsil etmiştir (Fotoğraf 38). Orta ve Kuzey Asya Türkçe'sinde hilal nakışı kullanılmış bezemelere "Ayçıklı", Anadolu'da "Aycık" denilmiştir (Ögel, 1991, s. 299, 340). Kazakistan'da ay; güzelliği, zekayı, yıldız; gençlik, güneş; sevgi, aşk sembolü olmuştur (Niyetbayeva, 2021, s. 29).

Keçe nakışları içinde üçüncü olarak mitoloji konulu nakışlar yer almaktadır. Mitolojide düşmanlar, düşmanlarla mücadeleler, kahramanlıklar, yaradılış gibi konular ele alınmış ve sembollerle gelecek kuşaklara aktarılmıştır (Yerdenova, 2022, s. 37). Türk mitolojisinde, kartal, geyik, ejderha, grifon, aslan gibi bazı özellikleriyle öne çıkan güçlü hayvanların mücadeleleri tasvir edilmiş, keçelerde bu mücadeleler yer almıştır. Bu hayvanların mücadele sahneleri, Türklerin düşmanlarıyla yaptıkları mücadeleleri sembolize ettiği düşünülmektedir (Yerdenova, 2022, s. 98).

Keçe nakışları içinde dördüncü başlık eşya konulu nakışlardır. Ustalar keçelerin bezemelerinde, kullandıkları, gördükleri eşyaların şekillerinden yola çıkarak oluşturdukları nakışları uygulamıştır. Nal, ibrik, kandil, kirman, çaydanlık, tavan şekilleri, çadır, zincir, kılıç, hançer gibi eşyaları sembolize eden nakışlar keçeden üretilmiş; torba, heybe, eyer, yaygı, duvar, kapı örtülerinde görülmektedir (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 162). İbrik, kandil, yanan mum gibi nakışlar dini figür olarak genellikle seccadelerde kullanılmıştır (Fotoğraf 39).

Fotoğraf 38: Keçenin kenarlarında su yolu, ortada tavan şekilleri ve tepesinde hilal olan çadır nakışları (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2023).

Fotoğraf 39: Seccadeye uygulanmış yanan mum nakışları (Küçük Kurt, Afyonkarahisar, 2023).

Keçe nakışları içinde beşinci başlık soyut nakışlardır. Soyut nakışlar insanların düşünce ve inanç dünyasını konu almaktadır. İnsanlar; sevinç, korku, beklenti, inanç gibi duygu dünyalarını somutlaştırarak nakışlarla ifade etmeye çalışmıştır. Bu ifade etme ihtiyacı sonucunda çarkıfelek, ying-yang, artı, gamalı haç, dolgu benî, kırma, topalak (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 162), eğri, koşan, yandan kesilmiş, atlayan, yüzen, kapalı gibi çeşitli formlara sahip uygulaması zor nakışlar ortaya çıkmıştır (Koponova, 2007, s. 23, 61). Bazı soyut nakışlar sadece görünüşleri açısından ve tasarımları tamamlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Keçe nakışları içinde altıncı başlık yazı nakışlarıdır. Kepeneklerde kaç kilo yün kullanıldığı, keçeyi yapan ustanın adı, imi (Yalçınkaya, 2009, s. 35, 38), keçe yaygılarda keçeyi yaptıran kişinin adı, keçeyi yapan ustanın adı, ustanın atölyesinin işareti (İm), keçenin yapıldığı tarih, misafiri karşılayan “Hoş geldiniz”, “Sefa geldiniz” gibi cümleler yerleştirilmektedir (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 247, 262. 274). Bu yazıların yanı sıra sure, hadis, dua gibi yazılar başlık, duvar panosu çalışmalarına uygulanmıştır. Yazılar; keçe şeritler kullanılarak tepme keçe yöntemi ile kaynaştırıldığı gibi sonradan işleme teknikleri kullanılarak da uygulanmaktadır (Fotoğraf 40). Keçe ürünlerde direk yazının yanında boyları, sülaleyi, aileyi simgeleyen işaretler kullanılmıştır (Parlak, 2002, s. 63). Bu işaretlere Türk dünyasında damga, tamga, im gibi isimler verilmiştir. Damgalar; keçe kepeneklerin omuz kısımlarında, keçeden yaygı, heybe, eyer gibi ürünlerin nakış aralarına uygulanmıştır.

Fotoğraf 40: Yazılı yaygı keçeleri (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2025).

BÖLÜM 3

TÜRK DÜNYASINDA ÜRETİLEN GELENEKSEL KEÇELERİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU, ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ

3.1. Türk Dünyasında Keçe Üretiminin Durumu

Keçe üretiminin temelinde kuzu yününün temin edilmesi, hayvancılığın yaygın olması gibi unsurlar bulunmaktadır. Endüstrinin etkisi, makineleşme, üretimde zaman, maliyet gibi nedenler el sanatların kaybolmaya yüz tutmasına neden olmaktadır. Türk dünyasında keçe üretimine bakıldığında genel olarak azalma meydana geldiği görülmektedir. Kültürel mirasın korunması vizyonuna sahip olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), keçeciliğin korunması, yaşatılmasına yönelik bir dizi kararlar almıştır. 03.12.2012 yılında Paris’te yapılan toplantıda UNESCO Hükümetler Arası Komite Kararı ve 7.COM 8. 5 numarası ile “Kırgızistan’ın alakiyiz ve şırdak keçesi” Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne eklenmiştir. (UNESCO, 2024), (Fotoğraf 41).

Fotoğraf 41: Kırgızistan Bişkek Cumhuriyeti Ulusal Tarih Müzesi’nde sergilenen şırdak ve alakiyiz yaygılar (Çoşkun, Bişkek, 2023).

26.11.2014 yılında Paris’te yapılan toplantıda UNESCO Hükümetler arası Komite Kararı ve 9.COM 10.24 numarası ile “Kırgızistan ve Kazakistan

yurtlarının (Türk göçebe konutları)” yapımındaki geleneksel bilgi ve becerilerinin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsil Listesi’ne kayıtlanmıştır. Kararda, yurdun Kırgızistan ve Kazakistan halklarının göçebe meskeni olduğu ve kaplamalarda keçe kullanıldığı belirtilmiştir (UNESCO, 2024).

11.12.2019 yılında Bogota’da yapılan toplantıda UNESCO Hükümetler arası Komite Kararı ve 14.COM 10.B.20 numarası ile “Kırgızistan’ın, Kırgız erkek şapkalarının yapımında ve giyilmesinde geleneksel bilgi ve becerileri olan ak-kalpak zanaatı”, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne eklemiştir. Kararda; ak kalpağın kutsal anlam taşıdığı ve beyaz keçeden yapıldığı belirtilmiştir (UNESCO, 2024). Kalpak saygının, yiğitliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kalpak baştan çıkartılırken iki elle tutulmakta, yere bırakılmamakta, kimse kendi kalpağını başka birisine hediye etmemektedir. Kırgız atasözü ve deyimlerde “Ak kalpaklı Kırgız” olarak kullanılmaktadır (Askarova, 2023, s. 25). (Fotoğraf 42, 43).

Fotoğraf 42: Kırgız Cumhuriyeti Bışkek Ulusal Tarih Müzesi’nde bir konferansta ak-kalpaklı dinleyiciler (Küçükkurt, Bışkek, 2024).

Fotoğraf 43: Kırgızistan Bişkek’te keçe başlık giyen erkekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Özbekistan’da “Geleneksel keçe yapımı” UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi’ne eklenmesi için aday olarak beklemektedir (UNESCO, 2024). Türkiye’den üç keçe ustası Mehmet Girgiç, Ahmet Yaşar Kocataş, Celalettin Berberoğlu UNESCO yaşayan insan hazinesi olarak seçilmiştir. Türkiye’den UNESCO yaşayan insan hazinesi olarak 2009 yılında seçilen ilk keçe ustası Mehmet Girgiç’tir. Girgiç’in İstanbul, Sultan Ahmet’te keçe atölyesi faaliyet göstermiştir (Beğiç, 2017, s. 118). Türkiye’de keçe alanında UNESCO yaşayan insan hazinesi seçilen ikinci Usta Ahmet Yaşar Kocataş’tır. Kocataş dört nesildir keçe alanında faaliyet gösteren ailesinden miras aldığı mesleği Afyonkarahisar’da bulunan atölyesinde sürdürmektedir (Küçükkurt, 2011, s. 634). UNESCO yaşayan insan hazinesi seçilen üçüncü keçe ustası Celalettin Berberoğlu’dur. Berberoğlu dedesi ve babasından öğrendiği keçecilik mesleğini sürdürmekte, Konya’da bulunan atölyesinde çalışmaktadır (Aytaç, 2021, s. 120).

Keçe ustalarının yanı sıra sanatçılar eserlerinde keçeyi kullanmakta, hediyelik turistik eşya olarak keçe ürünleri değerlendirilmektedir (Fotoğraf 44). Bazı lise, meslek yüksekokulu, üniversite gibi eğitim kurumlarında keçe dersi müfredatta bulunmaktadır. UNESCO zaman zaman tescillediği alanlarda kurslar açarak usta ve çırakları buluşturmakta, bu faaliyetlerle kültür mirasını gelecek kuşaklara aktarmayı ve kaybolmaya yüz tutmuş sanatları canlandırmayı hedeflemektedir (UNESCO, 2024). Keçe, doğal malzemeden olması nedeniyle son zamanlarda yavaş ve yeşil moda hareketinde tercih

edilmekte bu da keçe ürünlere olan ilginin canlanmasına neden olmaktadır (Fotoğraf 45).

Fotoğraf 44: Kazakistan keçe sanatçısı Saule Ibekiyeva'nın yaptığı keçe başlık (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2023).

Fotoğraf 45: Kırgızistan Oş pazarından alınmış 30cmx160cm ebadında ipek, keçe fular (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).

3.2. Türk Dünyası Keçelerinin Ortak ve Farklı Yönleri

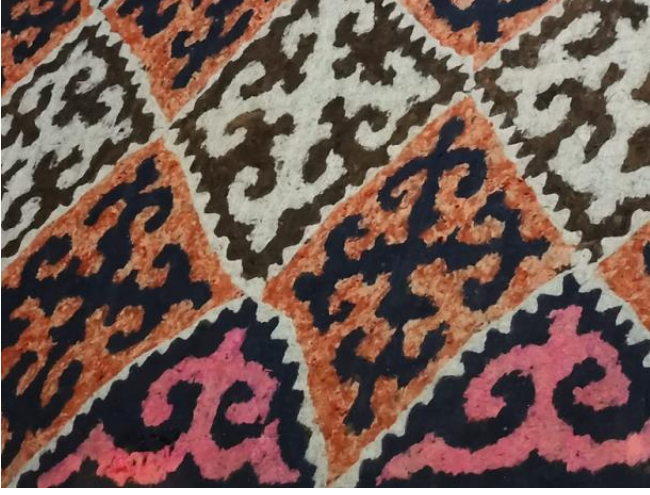
Türk dünyasının tarihi, kültürel bağları sanatlarına yansımış, teknik, artistik yönden benzerlikleri olduğu gibi geniş coğrafyada bulunmaları, başka kültürlerle etkileşimleri nedeniyle farklı unsurlar ortaya çıkmıştır. Her Türk boyu özünde ortak zevkleri taşıırken bulundukları coğrafyanın, yaşam koşullarının ve kendilerinden önce hüküm sürmüş uygarlıkların tecrübelerini olarak sanat görüşlerini ileriye taşımış, kültürel değerlerini daha

zenginleştirmiştir. Pazırık kurganlarında bulunan keçe buluntular incelendiğinde, artistik, teknik başarının yanında keçe ürünlerinin Türklerin özel ve gündelik hayatındaki yaygın kullanımını göstermiştir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin olması, yün ile üretilen tepme keçe ürünlere olan ihtiyaç, Türklerin sanat yönüyle birleştiğinde ortaya sanat değeri yüksek çalışmalar çıkartmıştır.

Türk dünyasında üretilen keçelerde genellikle ustalar, bölgelerinde yetiştirilen yerli koyun ırklarından elde edilen kuzu yünlerini tercih etmektedir. Yerli koyun ırklarından elde edilen kuzu yünlerinin yanı sıra, Yeni Zelanda merinos kuzu yünlerini bazı atölyeler kullanmaktadır (Begiç, 2017, s. 180).

Türk dünyası keçe üretim tekniğinde yün, Orta Asya'da ayakla tepmenin yanında binek hayvanının arkasına takılıp tepilirken, Anadolu'da ustalar geleneksel üretimlerinde yünlerini ayak ve göğüsleriyle tepmiş binek hayvanlarının arkasına bağlayarak tepmeyi tercih etmemiştir. Günümüzde, tepme makinelerinin icadıyla tepme işleminde makinelerin kullanımı yaygınlaşmıştır (Ergenekon, 1999, s. 71).

Kurganlarda bulunan keçe örneklerinde applike tekniğinin kullanılmış olması, üretim aşamasında nakış koyma tekniğinin sonraki dönemlerde uygulanmaya başladığı ihtimaline işaret etmektedir (Ergenekon, 1999, s. 7). Anadolu'da yapılan geleneksel keçe üretiminde ustalar applike, şırdak, kordon tutturma, teyel ile nakış gibi yöntemlerden ziyade, ala keçe, kertikli keçe tekniği ile ürünlerine nakış yerleştirmektedir. Keçe üzerine çeşitli işleme tekniği ile nakış koyma genellikle seccadelere uygulanmıştır. Türk dünyasında üretilen ala keçelerin uygulanan tekniğe göre nakış görünümünde farklılıklar bulunmaktadır. Türkmen ve Kırgız ala keçelerinde nakışların kenar çizgileri dağınık (Fotoğraf 46), Özbek ve Kazakların ala keçelerinin nakışları net (Koponova, 2007, s. 115), Anadolu ala keçelerinin nakış görüntüleri daha nettir. Bunun sebebi Anadolu ala keçelerinde keçe benlerin kullanılması ve nakışların hasır yüzeyine konularak üzerine yünlerin saçılmasıdır.

Fotoğraf 46: Ulusal Kırgızistan Tarih Müzesi'nde ala keçe (Küçük Kurt, Bışkek, 2024).

Kazak, Kırgız, Karakalpak gibi halklarda görülen “İrek” (zik zak) nakışı Anadolu’da “Deve boynu”, Kazakistan’da “Argar” adıyla bilinen nakış, Türkiye’de “Boynuz”, Kazakistan’da “Suv nakışı” Türkiye’de “Su yolu” nakışı adıyla bilinmektedir (Niyetbayeva, 2021, s. 63). Su yolu motifi Türk dünyasında genellikle keçelerin kenar suyu düzenlemesinde kullanılmaktadır. Türk dünyasında geniş kullanım alanı olan bir diğer örnek “Özek/Alem” nakışdır. Çağatay Türkçesi’nde “Öz, bir şeyin iç kısmı” gibi anlamları olan özek kelimesine, Kazan Türklerinde “Üzek” denilmektedir (Kırzioğlu, 1995, s. 132). Pazırık beşinci kurganından çıkan duvar keçesinin kenar suyunda bu motif kullanılmıştır. Türk dünyasında üretilen keçe ürünlerde ustalar “Özek” motifini kullanmaya devam etmektedir (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 201), (Fotoğraf 47).

Fotoğraf 47: Keçe Ustası Hüseyin Çavuşoğlu Recep tarafından 1937 yılında yapılan ve Afyonkarahisar Oruçoğlu Otel’e hediye edilen “Özek” nakışlı keçe (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).

Türk dünyasında, Hunlarda kadınlar (Yalçinkaya, 2011, s. 1932), Kırgızistan, Kazakistan’da kadınlar (Yerdenova, 2022, s. 68), Nogaylar’da kadınlar keçe üretmiştir. Komşu kadınlar, kız arkadaşlar, akrabalar kolektif bir şekilde çalışarak keçe yapmıştır (Zukhra ve Ritsa, 2018, s. 176). Kırgızistan’da usta, çırak ilişkisi ile kadınlar keçe sanatını anne ve büyükannelerinden öğrenmiş, tecrübelerini torunlarına aktarmıştır (Kiyat, 2024, s. 68). Türkmenistan’da kadınlar keçe üretiminde rol oynarken, Kaşgar, Yarkent, Hotan ve çevresinde erkekler atölyelerinde keçe üretmektedir. Erkek ustalara kadınlar aile atölyelerinde yardım etmektedir (Martens, 2018, s. 15). Anadolu’da keçecilik mesleğinde erkekler çalıştığı gibi Anadolu Yörük kültürü içinde kadınların keçe üretiminde bulunduğu görülmüştür (Yalçinkaya 2011, s. 1932).

BÖLÜM 4

HEDİYELİK, TURİSTİK KEÇE ÜRÜNLER (KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİNDE)

4.1. Hediyelik Turistik Eşya

Değişen yaşam şartları, sanayileşme, teknolojinin, ulaşım sektörünün gelişmesi ve iletişim çağıyla birlikte insanoğlu yoğun çalışma temposuna dayanabilmek, vaktini en iyi şekilde değerlendirebilmek için arayışa girmiş turizm sektörü bu yönde gelişme göstermiştir. İnsanların dünya görüşleri, yaşam şartları, ilgi alanları turizmin dallarını oluşturmuştur. Kültür turizmi, inanç turizmi, gastronomi turizmi, spor turizmi, deniz, dağ, dinlenme turizmi gibi dallar turizm içinde değerlendirilmektedir. Turist, yeni yerler görme, değişik kültürleri tanıma, yerel lezzetleri tatma, yöresel el sanatlarını tanıma isteğiyle seyahat eden kişidir. Kişinin yaşadığı ülkede gezmesi iç turizmi, yurt dışına çıkarak farklı ülkeleri ziyaret etmesi dış turizmi oluşturmaktadır. Dünya ekonomisinde turizm önemli gelir kaynakları arasındadır. Turizm alanında rekabet, güvenilirlik, turistik ürünlerin kalitesi önem kazanmıştır (Garda ve Temizel, 2016, s. 96).

Turistik eşyalar, ziyaret edilen yerin özelliğini üzerinde taşıyan, onu satın alan kişiye bazı anıları hatırlatmak amacıyla üretilen eşyalardır (Fotoğraf 48). Turistik eşyalardan taşınmasının kolay, maliyetinin düşük, kaliteli, yörenin etnik kimliğini üzerinde taşıması beklenmektedir. Hediyeleşme insanların birbirine olan bağlarını kuvvetlendirmekte, gelenekler içinde yer almaktadır. Hediye alan kişi verdiği hediyenin beğenilmesini arzu etmektedir. Turizm ile hediyelik eşya ilişkisi turistlerin kendileri ve sevdikleri için aldıkları eşyaları kapsamaktadır (Fotoğraf 49).

Fotoğraf 48: Kazakistan Almatı Kökbazar’da hediyelik keçeler (Küçükkurt, Almatı, 2024).

Fotoğraf 49: Şükran Ercan’ın yaptığı hediyelik oyuncak (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2018).

Hediyelik turistik eşyaların satın alınması geleneksel turizm hareketlerinin başında gelmektedir. Bunun sonucu olarak, hediyelik turistik eşyaların ülke ekonomilerine katkısı göz ardı edilemez boyuttadır. Hediyelik eşyaların başında el yapımı ürünler, geleneksel sanat alanında üretilen eserlerin tüketim malzemesi olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmuş, zanaat alanları ortaya çıkmıştır (Gürgen, 2020, s. 287).

İnsanlar için eşyalar hatırlatma özelliklerinin yanında, alan kişinin estetik görüşünü, zevklerini, kişiliğini yansıtmaktadır. Tüketicilerin hediyelik turistik eşya olarak yerel özellik taşıyan ürünleri almasının nedeni kişiyi yansıtmaları olarak gösterilmektedir (Gürgen, 2020, s. 288). Hediyelik turistik

eşyaların büyük bölümünü yörenin el sanatları oluşturmaktadır. El sanatları; insanların günlük hayatını kolaylaştırmak için üretilmiş eşyaların, estetik kaygılarla süslenerek el sanatına dönüşmesidir. Eşya taşımak için dokunan bir heybede kullanılan motifler, eşya sarılıp muhafaza edilen bohçaların çeşitli tekniklerle, motifler kullanarak işlenmesi, yere serilen halı, kilim, keçe gibi yaygıların kendine has motiflerle süslenerek el sanatına dönüşmesini örnek olarak verebiliriz.

4.2. Kırgızistan Örneğinde Hediyeelik, Turistik Keçe Ürünler

Orta Asya’da yaşayan en eski milletler arasında olan Kırgızlar Türk kavimleri arasında bulunmaktadır. Eski Çin kaynaklarında Kırgızlarla ilgili bilgiler yer almaktadır. 1936 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını alan ülke, Kırgızistan Cumhuriyeti olarak 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân etmiştir. Zaman içinde tarihi mirası koruma, kültürel anıtları tamir etme, Kırgızistan dilinin geleceği hakkında tedbirler alma gibi alanlarda ciddi çalışmaların gerçekleştirilmesine yönelik çabalara girilmiştir (Abdykulova, s. 207, 208).

Kırgızların giyimiyle ilgili Çin kaynağı Tan Şu aile kitabında; Kırgız önderinin sansar kürkü şapka, diğer kişilerin keçeden yapılmış şapkalar giydiklerinden bahsetmiştir. Bu başlıklar özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelmiş, Kırgızlar gelenek ve göreneklerine sahip çıkmış milli kıyafetlerini kısmen giymeye devam etmişlerdir (Tanrısever ve Kyzy, 2015, s. 860). Kırgızistan’ın önemli geçim kaynakları arasında keçe ürünler bulunmakta, üretim ülke insanına önemli istihdam olanağı sağlamaktadır. Önceden keçe ürünler temel ihtiyaçlar için üretilirken, zaman içerisinde keçe yerel ürün olmanın yanında küreselleşen dünyada farklı amaçlarla üretilmeye devam etmiştir. Üretime destek veren kurumlar arasında, 1969’da kurulan “Kıyal” ve Kırgız El Sanatları Kurumu (Kiyat, 2024, s. 69, 74), Kiyiz grup, Tumar Art Group bulunmaktadır (Fotoğraf 50). Kırgızistan’da keçe evlerde, atölyelerde üretilmekte, Pazar, alışveriş merkezlerinde, müzelerin hediyeelik satış kısımlarında satılmaktadır. Satış yapılan yerler arasında Bişkek’te Sum, Gum, Oş pazarı, Dordoy pazarı, Orto-Say pazarları, Kara-Suu pazarı bulunmaktadır (Kiyat, 2024, s. 74).

Fotoğraf 50: Kırgızistan Tumar Art grubun standart belgesi (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyalleşmenin aracı olan sosyal medya önem kazanmaktadır. Sosyal medya ürünün marka değerini yükseltmekte, müşteri sayısını artırmakta, tanıtımı geniş kitlelere yayarak ürün ile ilgili geri bildirimi sağlamaktadır (Akgöz, Ismanova, Mamezova, 2021, s. 44). Kırgızistan'ın Sosyal medyada, keçe ürünlerinin tanıtımını yapan sayfalar arasında; Keçe Dünyası, el yapımı, keçe grubu, by Alay örnek verilebilir (Kiyat, 2024, s. 74). Sosyal medya sistemleri oluşumlarını devam ettirebilmek ve geliştirebilmek, hedef kitlelerini etkilemek için konularını vurgulamak durumundadır (Hazar ve Muhtarova, 2018, s. 84). Bu medya kuruluşları takipçilerini artırmaları için keçe konusunda gündemlerini geliştirmektedirler. Kırgızistan'da keçe ile ilgili yarışma, sergi, festival gibi etkinlikler keçe konusunun maddi, manevi değerinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Kırgızistan'da 2006 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen Issık Gölü ve Bişkek'te Oymo festivali, 2010 yılından bu yana Narın'da Şırdak festivali, Issık'da Boz Üy, Ala kiyiz festivalleri yapılmaktadır (Kiyat, 2024, s. 74). Bu etkinlikler Kırgızistan'da keçe üretimine verilen önemi göstermektedir.

Kırgızistan el sanatlarında kültür öğeleri korunarak devam etmektedir. El sanatlarına uygulanan nakışlar ülkenin geneline bakıldığında ortak özellik göstermekte fakat bölgesel incelendiğinde farklılıkları bulunmaktadır. Issık

Gözü çevresinde; dalga, kuş nakışı, güneyde kuş, kartal, keçi nakışları, ovalık bölgelerde çiçek, at, koyun konulu nakışlar süslemelerde kullanılmıştır (Tanrısever ve Amanbek, 2015, s. 860). Bu nakışlar hediyeelik turistik eşyalarda kullanılarak özgün değer taşıması, kültür mirasının yurt dışında tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarımının yapılması hedeflenmektedir. Kırgızistan el sanatları içinde önemli bir yere sahip olan keçe tekniği ve nakışları çeşitli hediyeelik turistik eşyalarda kullanılmaktadır. Keçe hediyeelik, turistik eşyaların arasında giyim eşyaları; çeşitli başlıklar, fular, terlik, bot, ev eşyaları; yaygı, yolluk, paspas, yastık, çaydanlık örtüleri, duvar panosu, oyuncaklar; bebek, top, yapboz, küçük hediyeelikler; anahtarlık, çanta süsleri, buzdolabı süsleri, çeşitli hatırlatıcı objeler ve keçe eğitim kitleri bulunmaktadır.

Başlık: Ülkelerin kendine has ürünleri olan geleneksel el sanatları Kırgızistan halkının tarihinde ve günümüzde önemini korumaktadır. Kırgızistan'da kültürün bir parçası olan geleneksel keçe başlıklarının kökleri maddi kültür ögesi olarak derinlere, Avrasya bozkırlarında göçebe dünyasına dayanmaktadır. Başlıklar birer statü göstergesi semboller taşımakta, kullanılan günlere göre farklılık göstermektedir (Fotoğraf 51, 52). Geleneksel başlıklar arasında malakay, kalpak bulunmaktadır (Tanrısever ve Amanbek, 2015, s. 860). Malakay; genç erkeklerin taktığı şeklinin boz üy'e benzediği keçeden bir başlıktır. Altı yuvarlak, üstü dört parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Kalpak ise; keçeden yapılmakta, Kırgızistan halkının geleneğini, kültürünü yansıtmakta, üzerine Kırgızistan'ın nakışları uygulanmaktadır. Kalıplara göre dört parça kesilen keçe el dikişiyle birleştirilir, ütülenir, birleştirme yerleri kadifeyle çevrilip içi astarlanmaktadır. 2011 yılından itibaren 5 Mart "Kalpak günü" olarak kabul edilmiştir (Tanrısever ve Amanbek, 2015, s. 861).

Fotoğraf 51: Kırgızistan Tumar Mağazası (Küçükkurt, Bışkek, 2024).

Fotoğraf 52: Bışkek Oş pazarı (Küçükkurt, Bışkek, 2024).

Geleneksel üretimin korunarak devam ettirilmesinin yanında direk pazara yönelik estetik kaygılarla üretilmiş çeşitli şapkalar tüketiciye sunulmaktadır. Bu ürünler keçe kurslarına katılan kursiyerler, hobi olarak keçeyle uğraşan kişiler, çeşitli küçük firmalar, keçeyle endüstri malzemesi veya sanat eseri olarak ilgilenen kişiler tarafından üretilmektedir. (Fotoğraf 53).

Fotoğraf 53: Kırgızistan Bişkek Merkez Park'ta satılan keçeden şapkalar (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Çeşitli boyunluklar: Boyun için üretilen çeşitli atkı ve fular çalışmaları hediyeelik eşya olarak satışa sunulmaktadır. Boyunluklar tamamen yünün keçeleştirilmesiyle üretildiği gibi çeşitli kumaşların kullanımıyla üretilir. Bu ürünler boyunun soğuktan korunması için ve aksesuar amacıyla üretilmektedir. Fular ürünler giyimde şıklığın tamamlayıcı unsuru olarak kullanılmaktadır. Fularların malzemesinde genellikle ince ipek kumaş tercih edilmekte, merinos kuzu yünü keçeleştirme işleminde kullanılmaktadır. Genellikle ipek kumaş üzerine merinos kuzu yünüyle çalışılmış kıvrımlı motifler yerleştirilmektedir (Fotoğraf 54).

Fotoğraf 54: Kırgızistan Oş pazarından alınmış ipek, keçe fular (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019).

Ayağa giyilen keçe ürünler: Hediye olarak üretilen ayağa giyilen keçeler arasında ayakkabı, çizme, terlik, çorap bulunmaktadır. Bu ürünlerin üzerine Kırgızistan'a özgü nakışlar konulduğu gibi nakışsız örnekleri bulunmaktadır. Çeşitli müzelerin hediyelik eşya reyonlarında, özel firmaların satış bölümlerinde ayağa giyilen ürünlerin satışı yapılmaktadır (Fotoğraf 55, 56).

Fotoğraf 55: Bişkek Tarih müzesi hediyelik eşya satış bölümü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 56: Kırgızistan Tumar Mağazası, terlik (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Ev eşyaları: İnsanların yaşamlarını kolaylaştıran onlara hizmet eden eşyalar hediye edilmek amacıyla üretilmektedir. Keçe hediyelik ev eşyaları arasında yaygı, yolluk, paspas, seccade, duvar keçeleri, yastık, tencere ve çaydanlık örtüleri bulunmaktadır. Bu eşyaların üzeri Kırgızistan keçelerinde bulunan geleneksel nakışlarla süslenmektedir (Fotoğraf 57, 58, 59, 60, 61).

Fotoğraf 57: Kırgızistan Tumar Mağazası, yaygı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 58: Kırgızistan Tumar Mağazası, yaygı (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 59: Kırgızistan Tumar Mağazası, keçe yastık (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 60: Bişkek Tarih Müzesi hediyelik eşya satış bölümünde tencere, çaydanlık örtüsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 61: Bişkek Oş Pazarından alınmış çaydanlık örtüsü (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024).

Küçük hediyeelik eşyalar: Küçük hediyeelik eşyalar taşınmasında ki kolaylık, uygun fiyat, bulundukları ülkeye ait özellikler tanınması açısından turistler tarafından tercih edilmektedir. Bu ürünler arasında pano, duvar tabakları, bardak altlıkları, küçük aksesuarlar, anahtarlıklar, çeşitli keçeden objeler, araba ve buzdolabı süsleri bulunmaktadır. Bu ürünlerin bazıları koleksiyoncular tarafından da toplanmaktadır. Özellikle buzdolabı süslerinde Kırgızistan kültürünün özelliğini taşıyan unsurlar belirtilmiştir. Yurt şekli, geleneksel başlık şekilleri kullanılmış, küçük hediyeelik eşyalarda makine üretimi yerine el üretimi tercih edilmiştir (Fotoğraf 62, 63, 64, 65).

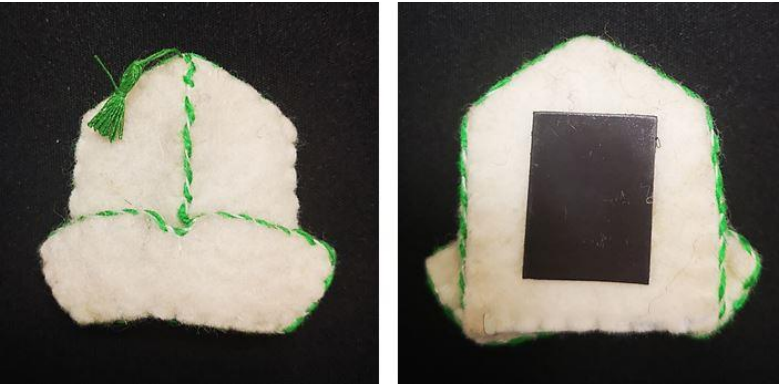
Fotoğraf 62: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, pano (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 63: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, duvar tabakları (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 64: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, yurt şeklinde buzdolabı süsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 65: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, başlık şeklinde buzdolabı süsü (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Oyuncaklar: Oyun ve oyuncak çocuk, genç ve büyüklerin eğlenme, eğitim, öğretim faaliyetlerini kapsamaktadır. Oynayan kişinin başarma duygusunu tatmin ettiği gibi birçok amaçla farklı yaşlarda insanlar oyuncak ve oyun edinmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda oyunun çocukların topluma uyumlarını, bilişsel, devinimsel yeteneklerini geliştiren temel araçlar arasında bulunmaktadır (Onur ve vd, 1997: s. 46). Oyun ve oyuncaklar toplumun kültürünü, beğenilerini yansıtmaktadır. Günümüzde aileler çocukları için seçtikleri oyuncakların eğitici olma özelliğine dikkat etmektedir (Onur ve vd, 1997: s. 48). Kırgızistan hediyeelik eşyaları arasında giyim kuşam kültürünü yansıtan oyuncak bebekler bulunmaktadır (Fotoğraf 66, 67). British Museum’da ve çeşitli müzelerde geleneksel kıyafetli keçeden yapılmış bebekler sergilenmektedir (Fotoğraf 68, 69). Bebeklerin yanı sıra birleştirildiğinde çeşitli şekillerin ve keçe nakışlarının ortaya çıktığı keçeden yapılmış yapbozlar hediyeelik turistik eşya olarak alıcıya sunulmaktadır. Yapbozlar hem kişinin başarma duygusunu harekete geçirmekte hem de ülkenin geleneksel keçe nakışlarını öğretmektedir (Fotoğraf 70, 71, 72).

Fotoğraf 66: Kırgızistan Tumar Mağazası, oyuncak bebekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 67: Kırgızistan Bişkek Oş pazarı, oyuncak bebekler (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 68: British Museum’da bulunan, 6,50cmx8cm ebadında, As2001,04.7 envanter numaralı Kırgızistan’da üretilmiş işlemeli keçe bebek (britishmuseum, 2025).

Fotoğraf 69: British Museum’da bulunan As2001,04.6 envanter numaralı, 5cmx9cm ebadında, Kırgızistan’da üretilmiş işlemeli keçe bebek (britishmuseum, 2025).

Fotoğraf 70: Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

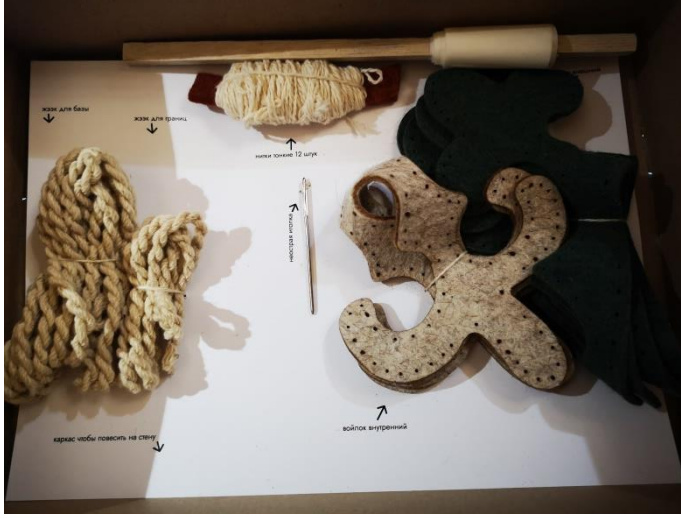

Fotoğraf 71: Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Fotoğraf 72: Ala kiyiz desenli pazıl (Supara Kırgızistan) İnteraktif Müze (Küçükkurt, Bişkek, 2024).

Keçe eğitim kitleri: El sanatlarına meraklı ziyaretçiler ve şırdak keçelerinin yapımını deneyimlemek isteyen kişiler için hazırlanmış eğitim kitleri bulunmaktadır. Hediyelik turistik eşya satan merkezlerde satışa sunulan bu kitlerin içinde şırdak yapımı için gerekli olan malzemeler ve uygulama yönergeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 73).

Fotoğraf 73: Şırdak keçe yapımı için hazırlanan kit (Supara Kırgızistan) (Küçük Kurt, Bışkek, 2024).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kurganlar ve kurgan buluntuları Türk dünyasının ortak kültürüne ait izleri barındırmaktadır. Kurganlardan çıkan eserler Türklerin sanatta ne kadar ileride olduklarını işaret etmektedir. Özellikle keçe eserlerde kullanılan renkler, teknik ve nakışlarda uyum dikkat çekicidir. Kurganlardan günümüze gelene kadar olan gelişme teknik ve artistik yönden incelendiğinde, keçe ürünlerde ortak yönler olduğu gibi farklı yönlerinde olduğunu göstermektedir. Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan gibi ülkelerde keçe üretiminde kadınlar yoğun görev alırken Türkiye’de atölye anlayışı bulunmaktadır. Atölyelerde çalışan ustalar genellikle erkektir. Son yıllarda keçe üretimi ile ilgilenen kadın sayısında artış görülmektedir.

Keçe üretiminde önemli bir diğer konu hammadde teminidir. Türk dünyasında keçe üretiminde yerli koyunlardan elde edilen kuzu yününün kullanılmasının yanı sıra Yeni Zelanda merinos kuzu yünü gibi ince yünler de kullanılmaya başlanmıştır. Öncelikle yerli koyunlardan elde edilen kuzu yününün kullanılma nedeni maliyet ve elde olan yünün değerlendirilmesidir. Yeni Zelanda merinos kuzu yünü alıcıların isteğine göre kullanılmakta fakat maliyeti yükseltmektedir. Yünlerin boyanmasında eskiden doğal boyalar kullanılmıştır. Sanayileşmeyle birlikte kimyasal boyaların kolay elde edilebilir ve uygun ücretlere alınması gibi nedenlerle doğal boyamacılıktan uzaklaşmıştır.

Türk dünyasında uygulanan keçe üretim tekniklerinde farklılıklar görülmektedir. Türkiye’de nakışlı keçe üretiminde tepme ala keçe, tepme kertikli keçe üretimleri yapılırken diğer Türk devletlerinde ala keçe, aplike, şırdak, kordon dikme gibi keçe üretim teknikleri yaygın uygulanmaktadır. Bunun sebepleri arasında Anadolu’da geleneksel olarak atölyelerinde faaliyet gösteren erkek ustaların dikiş yerine tepme işlemini tercih etmeleri gösterilebilir. Anadolu’da keçe ayakla tepilirken, diğer Türk devletlerinde ayakla keçe tepmenin yanında hayvanların arkasına keçe rulosu bağlanarak tepme işlemi yapılmaktadır. Anadolu’da faaliyet gösteren ustalar ala keçelere nakış koyma işleminde keçe benler kullanmaktadır. Orta Asya’da daha çok ala keçe yapımında serbest yün tutamlarıyla nakış oluşturulmaktadır.

Nakışların birçoğu benzer şekillere sahiptir ancak farklı isim alanları bulunmaktadır.

Kırgızistan ve Kazakistan’da keçe ürünler hediyelik turistik eşya olarak etkili kullanılmaktadır. Özellikle Kırgızistan’da kurulan şirketlerle belirli standarda sahip keçeden hediyelik turistik eşya üretilmekte ve bu ürünlerin pazarlamasında planlı hareket edilmektedir. Keçe üretiminin devam edebilmesi için talep önemlidir. Talep edildikçe üretim artmaktadır. Keçe üretiminde miras olan kültürel değerlerin korunması önemlidir. Kalitenin, tekniğin, nakış özelliklerinin bozulmadan üretimin yapılması gerekmektedir. Bunun için yetkililer, sanatçılar, akademisyenler tedbir almalıdır. Projelerle keçe üretimi ve bu üretimi yapan ustalar desteklenmelidir. Türk dünyasında üretilen keçelerin tanıtımının yapılması için fuar, panel, kongre, belgesel çekimi gibi faaliyetler yapılmalıdır. Keçeciliğin günümüzdeki durumuna baktığımızda UNESCO’ya kayıtlı unsurlar arasında keçenin olması değerlidir. UNESCO’ya daha çok keçe alanında kayıtların gerçekleşmesi, coğrafi işaretlerin alınması ve daha fazla sayıda yaşayan insan hazinesi olarak keçe ustasının kayıtlanması gerekmektedir. Keçe alanında yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilerin yazılı kaynak haline getirilmesi, bu bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdykulova, R. (2019). Ülke tanıtımı: Kırgızistan Cumhuriyeti. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 207-216. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/44707/556203>
- Adberciyeva, A. (1996, 27-31 Mayıs) *Nogay keçesi (Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti*, Türk soylu halkların halı, kilim ve cicim sanatı uluslararası bilgi şöleni sunulan bildiri, Kayseri.
- Akgöz, E., Ismanova, A. ve Mamezova, S. (2021). Destinasyon tanıtımında sosyal medyanın önemi: Kırgızistan örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 43-54. Erişim adresi: <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/60890/815310>
- Askarova, R. (2023, 11-14 Aralık). *Kırgız milli giyim kuşamlarının simgesel anlamları*. 10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi sunumu, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 20-30.
- Ayan, E. (2023). Wilhem Von Rubruk’a göre Moğolların etnoğrafyası. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 134, 167-82. doi: <https://doi.org/10.55773/tda.1286721>
- Aytaç, A. (2021). Yaşayan geleneksel sanatlara bir örnek: Keçecilik ve bir usta. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*,1 (694), 113-123. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/353621050_Yasayan_Geleneksel_Sanatlara_Bir_Ornek_Kececilik_ve_Bir_Usta
- Baran, M. (2014). Pamir Yaylası’ndan Ulupamir Köyü’ne: Kırgızlarda sosyo-kültürel yaşam ve mekânın dili. *bilig*, 68, 43-58. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/234766>
- Başer, İ. (1992). *Elyaf Bilgisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayını.

- Bayraktaroğlu, S. (2022). Tekkelerde bulunan keçe seccadeler. *Arış*, 20, (21), 115-131. doi: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.166>
- Begîç, H. N. (2017). *Türk keçecilik Sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Coşkun, S. (2023). Fotoğraf arşivi.
- Coşkun, S. (2025). Fotoğraf arşivi.
- Çiftcioğlu, İ. (2008). Orta Asya - Anadolu ilim ve kültür köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar). *bilig*, 44, 143-172. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25368/267768>
- Deniz, B. (2000) *Türk Dünyasında halı ve düz dokuma yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ercilasun, B. A. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergenekon, B. C. (1999). *Tepme keçelerin tarihi gelişimi renk desen teknik ve kullanım özellikleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayını.
- Garda, B. ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 12 (2016), 83-103. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoteknik/issue/80233/1370303>
- Gürgen, N. (2020). Yerel değerler bağlamında bir tasarım ürünü olarak turistik hediyelik eşya. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(44), 287-293. doi: 10.32547/ataunigsed.670804
- Girgiç, S. (2023). *Türkiye ile Kırgızistan keçeciliğinin motif ve teknik açılarından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Gyul, E. (2018, 27-28 Ekim). *Uzbek felt carpets: Variety of techniques*. Bakü international symposium common language of Turkic world-patterns sunumu, Bakü Halı Müzesi, Azerbaycan.
- Hazar, M. Ç. ve Muhtarova, K. (2018). Kırgızistan örneğinde medyanın gündem kurma etkisi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (29), 69-88. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turcom/issue/38125/438523>
- İnan, A. (1952). İkinci Pazırık Kurganı. *BELLETEN*, 16(61), 137-140. doi: <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1336680>
- Karcıoğlu, U. (2019). Avrasya ve Sibiryâ bölgelerinde bulunan bazı kurganlar. *Kafdağı*, 4, 54-78. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kafdagi/issue/50473/655823>
- Kartaeva, T. ve Oralbay, Y. (2020). Geleneksel Kazak kültüründeki koç kültürüyle ilgili etnoarkeolojik incelemeler. *Belleten*, 84, 907-958. doi: <https://doi.org/10.37879/belleten.2020.907>
- Kırzioğlu, G. N. (1995). *Türk dünyasında ortak motifler*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Kiyat, A. (2024). Kültür ekonomisi ve turizmi ekseninde Kırgızlarda kiyiz (Keçe). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 61-77. doi: <https://doi.org/10.33207/trkede.1376006>
- Koçak, K. (2011). İslamiyetten önceki Türk devlet geleneklerine göre tahta çıkma töreni ve yöntemleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), s.101-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus/issue/7513/99009>
- Koçu, R. E. (2015). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. İstanbul: Doğan Egmont Yayınları.
- Koponova, A. (2007). *Kırgızistan yerel giysi ve ev tekstili ürünlerinden çağdaş giysilere* (Sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı

Anasanat Dalı. Erişim adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Küçükkurt, Ü. (2011, 13-15 Ekim). *Afyonkarahisar'lı keçeye gönül veren bir usta Ahmet Yaşar Kocataş*. Uluslararası Geleneksel El Sanatı Ustaları Sempozyumu sunumu, Ankara, 645-664
- Küçükkurt, Ü. (2023, 11-14 Aralık). *Afyonkarahisar'da tepme keçenin hıltar üretiminde kullanımı*. 10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi sunumu, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 190-202.
- Küçükkurt, Ü. (2023, 26-27 Eylül). *Afyonkarahisar Ayazini el sanatlarının hediyelik turistik eşya olarak değerlendirilmesi için öneriler*. 2. International congress scientific research conferans sunumu. İğdır.1576-1590.
- Küçükkurt, Ü. (2024, 12-14 Haziran). *Afyonkarahisar geleneksel sanatlarında hayat ağacı motifi*. 16th International congress scientific research sunumu. Adilcevaz, Bitlis. s.12-21.
- Küçükkurt, Ü. ve Oyman, N, R. (2018). *Afyonkarahisar'da keçe üretimi ve keçe atölyeleri*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayını.
- Martens, C. (2018, 27-28 Ekim). *Uygur felt making in xinjiang: Process and ritual*. Bakü international symposium common language of Turkic world-patterns sunumu, Bakü Halı Müzesi, Azerbaycan.
- Mendi, G. ve Batur, G. (2023). Geleneksel keçe ve batık teknikleri ile deneysel yüzey oluşumları. *yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 30, 159-172. Doi: <https://doi.org/10.17484/yedi.1212684>
- Narşap, M. (2024). Bozkır Kültür Tarihi Araştırmalarında Pazırık Kurganları. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 71-88. doi: <https://doi.org/10.58640/asyar.1417986>
- Niyetbayeva, B. (2021). *Kazak Türklerinin Kültüründe Keçeden Yapılmış Yayılarla İlgili Söz Varlığı* (Yüksek lisans tezi). Ardahan Üniversitesi. Erişim adresi:

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Onur, B., Çok, F., Artar, M. ve Şener, D. T. (1997). Türkiye’de iki kentte annelerin bakış açısıyla çocukların oyuncak gereksinmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 30(1). doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000276

Ögel, B. (1991) *Türk kültür tarihine giriş*. Cilt 3, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.

Ögel, B. (1991) *Türk kültür tarihine giriş*. Cilt 6, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.

Parlak, Y. (2002). *Geleneksel Kazak halı sanatı ve Tika Aral bölgesi el halıcılığını geliştirme projesi*. Ankara: TİKA yayınları.

Paşayeva, V. (2018, 7-8 Nisan). *XIX. Yüzyıl Azerbaycan ve Osmanlı işlemlerinin mukayesesi*. VIII. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu sunumu. Afyonkarahisar.

Purtaş, F. (2022). *Krizleri fırsata dönüştüren iş birliği Türk Devletleri Teşkilatı*. İstanbul: Seta yayınları.

Soysaldı, A. (2021, 21-24 Ekim). *Kıbrıs el sanatları ve etnografyası*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı 9. Türk kültürü kongresi bildirileri sunumu. Kıbrıs.

Tanrısever, S., Amanbek, K. Z. (2015). Traditional men caps of Kyrgyzstan. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3, 858-865. doi: <https://doi.org/10.14486/IJSCS353>

Yalçinkaya, R. G. (2009). *Keçeye ter düştü*. Uşak: Elik yayınları.

Yalçinkaya, R. G. (2011). Afyonkarahisar’da keçecilik. *Turkish Studies*, 6, 1931-1939. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1922>

Yavuzarslan, P. (2019). *Kamus-ı Türki Şemseddin Sami*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu yayınları.

Yerdenova, A. (2022). *Türkiye ve Kazakistan'da yetiştirilen bazı koyun çeşitlerinden elde edilen yün liflerinin fiziksel özelliklerinin belirlenmesi ve keçe tasarımıında uygulanması* (Doktora tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Zukhra Z. K. ve Ritsa Sh. Z. (2018). ИСКУССТВО ОРНАМЕНТИРОВАННОГО ВОЙЛОКА НОГАЙЦЕВ, *Kafkasya'nın Tarihi, Arkeolojisi ve Etnografyası Dergisi*, 4, 173-194. Erişim adresi:

<https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvo-ornamentirovannogo-voyloka-nogaytsev>

İnternet Kaynakça

British M. (2025). Türkmen keçe beşik örtüsü. As2001,04.7. Erişim adresi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_As1973-09-62

British M. (2025). Doll. As2001,04. 6. Erişim adresi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_As2001-04-6

British M. (2025). Doll. As2001,04.7. Erişim adresi: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_As2001-04-7?selectedImageId=359829001

Hermitage M. (2024). Aslan Başı Nakışlı Keçe, Pazırık Buluntuları. Erişim adresi: <https://www.heritagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digitalcollection/25.+archaeological+artifacts/2749825>

Hermitage M. (2024). Çorap. Pazırık Buluntuları. Erişim adresi: <https://www.heritagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digitalcollection/25.+archaeological+artifacts/4765737>

Hermitage M. (2024). Duvar keçesi. Pazırık Buluntuları. Erişim adresi: <https://www.heritagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/personal-collection/xezq2nQJ4dfLhJ2B56VIGxsCollection/?lng=en>

Salteks F. (2024). İğneli keçe makinesi. Erişim adresi:
<https://salteksnonwovens.com.tr/urunlerimiz/mechanik-igneleme-kecesi/>

UNESCO. (2024). Kalpak, master class. Erişim adresi:
<https://www.unesco.org/en/articles/master-class-felt-weaving-was-held-karakalpakstan>

UNESCO. (2024). Özbek keçe. Erişim adresi:
<https://ich.unesco.org/en/state/uzbekistan-UZ>

UNESCO. (2024). Yurt tescil. Erişim adresi:
<https://ich.unesco.org/en/decisions/9.COM/10.24>

UNESCO. (2024). Keçe, alakiyiz, şırdak. Erişim adresi:
<https://ich.unesco.org/en/decisions/7.COM/8.5>

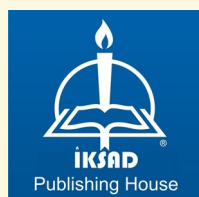
UNESCO. (2024). Kalpak, Kırgızistan. Erişim adresi:
<https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.B.20>

Kaynak Kişiler

Arpaözü, Fahrettin, sözlü görüşme, 2024

Ercan, Şükran, sözlü görüşme, 2019

Erkuş, İsmail, sözlü görüşme 2025

ISBN: 978-625-378-274-0